

בין המערכות 29

אוקטובר דצמבר 2024

יוצא לאור על ידי "מערכות", בית התוכן המקצועי של צה"ל לצבא וביטחון לאומי

<https://www.maarachot.idf.il/>

תוכן העניינים

[הפתעות שאינן הפתעות: הנ"ט ביום הכיפורים מול הכטב"מים ב"חרבות ברזל" / ד"ר יגיל הנקין
15.10.2024 /](#)

["האדמה מצמיחה לוחמי התנגדות כפי שהיא מצמיחה זיתים": ניצחון ותבוסה בעיני ההתנגדות / ד"ר שגיא
פולקה / 13.11.2024](#)

[ניצחון ותבוסה בקרב מול הג'האד / אל"ם \(מיל'\) ד"ר יהודה אלבק / 20.11.2024](#)

[מיהם החות'ים? התעמולה האסלאמית של אנצאר אללה בתימן ומעבר לה / יהונתן פרנקו / 22.12.2024](#)

טילי הנ"ט עם שני מחזורים שהעברתי, לא ידעתי להפנים באימונים וגם בתחילת המלחמה את איום טילי הנ"ט.²¹ ההפתעה הייתה לא מהנשק עצמו, אלא מאופי השימוש בו ובעיקר מהעובדה שהמצרים נלחמו בצורה אחרת מסוג המלחמה שצה"ל צפה.

לאחר ההצלחה במלחמת ששת הימים, רצה צה"ל לחזק את הצלחותיו. מפקד גייסות השריון, אלוף אברהם אדן, אמר לימים כי לקח צבאי חשוב מהמלחמה היה כי יש לבסס את "עוצמת צבא היבשה על כוח שריון גדול ככל שיתאפשר".²² כך היה: מספר הטנקים גדל מ-1,093 טנקים ומשחיתי טנקים כשירים בפרוץ מלחמת ששת הימים, לכ-2,100, אולם כמות החי"ר לא גדלה בצורה דומה.²³ חיל הרגלים נותר מאחור מבחינת מיכון, שכן התפיסה הייתה שבעיקר החרמ"ש רכוב ואילו הרגלים והצנחנים פורקים בשטחי כינוס ומשם הולכים ברגל. המצרים מצאו בנשק הנ"ט שיטה לעקוף את נחיתותם מול השריון הישראלי.

הסאגר היה טיל מדור ראשון, שהנחיתו מחייבת הן ראיית הטיל והן ראיית המטרה גם יחד, ולפיכך אחוזי הפגיעה שלו היו נמוכים. יתרונו על פני השמל, או טילי נ"ט שהיו קודם לכן ברשות צה"ל, היה לא במהירות, בטווח או ביכולת חדירת השריון, אלא בניידות.²⁴ בעוד השמל נדרש לרכב כדי לשאת את המשגר והטילים, צוות בן שלושה חיילי רגלים היה יכול לשאת איתו משגר סאגר, מערכת הנחיה וטילים נוספים. כך התאפשר לצייד את הרגלים בכמויות גדולות של נ"ט: מטולי אר-פיג'י לטווח קצר וסאגרים לטווח הטנקים ולעיתים מעבר לו.

מבחינת המצרים הדבר היה אילוץ יותר מאשר תפיסה חדשה של מלחמה.²⁵ טילי נ"ט סיפקו הגנה לחי"ר, אש חיפוי מעמדות בצד המצרי של תעלת סואץ כדי לבלום את כוחות צה"ל בדרכם לעמדותיהם, ואפשרו השמדה של כוחות שריון ישראליים לפני שיכלו להשמיד את ראשי הגשר.²⁶ למרות כמות הנ"ט המונחה הגדולה שהקצו המצרים לכל דיוויזיה,²⁷ המתכננים המצריים העריכו, שנשק הנ"ט של החי"ר המצרי יספיק רק לאבטחה מקומית ולזמן קצר בזמן הצליחה.²⁸ המצרים המשיכו להתבסס על יותר טנקים מנ"ט ולהפעיל מסות של כוחות שריון וארטילריה.²⁹ צבא היבשה של מצרים מנה כ-2,200 טנקים, כ-2,900 נגמ"שים וכ-2,400 כלי ארטילריה, יחד עם 800 מערכות של טילי נ"ט בלבד.³⁰ בצליחה עצמה חצו את התעלה כ-1,200 טנקים, טנקים חיפו על הצליחה לצד הנ"ט, וכשתקפו המצרים ב-14 באוקטובר היה הדבר בהתקפות ממוכנות "רגילות", אף שטילי נ"ט היו אמורים לשמש כאבטחת אגף וחיפוי מרחוק.³¹ מבחינת המצרים הסאגר היה אמצעי אחד בין רבים, ולא בהכרח המרכזי שבהם;³² אולם בצה"ל לא הבינו את שיטת ההפעלה המצרית וחסרו ארטילריה ומרגמות כדי להתמודד איתה בימים הראשונים למלחמה.

מג"ד 52, סא"ל עמנואל סקל, כתב כי "עיקר הבעיה של יחידות הטנקים בהתמודדות עם טילי הנ"ט בימים הראשונים ללחימה הייתה בחוסר המודעות להם ולתרגולות הלחימה המצריות". בשל כך נוצר הלם הסאגר, בעיקר בזירה המצרית, גם אם בפועל הנזק היה מוגבל. לעיתים קרובות ייחסו לסאגר טנקים שנפגעו גם אם הנתונים הראו שלא כך הדבר. תופעה זו התרחשה במיוחד כיוון שהמצרים בהגנה נטו לפרוס את האר-פיג'י שלהם מלפנים, ולכן כאשר זיהו טנקים ישראליים שריון מצרי והתקדמו כדי לפגוע בו, נכנסו לשטחי השמדה שבהם, בו בזמן, נפגעו מאש אר-פיג'י ומטילי נ"ט.³³ בשל שילוב המטחים והקושי לזהות את המשגרים כל פגיעה התפרשה כסאגר, על אף שרוב הפגיעות לא היו ממנו.

טנקים ישראליים במבואות אסמאעיליה, 1973. צילום: ויקי

בסיומה של מלחמת יום הכיפורים כ־400 טנקים של צה"ל הושמדו או נותרו בשטח בידי האויב, מהם הרוב המוחלט (365) בחזית המצרית, שבה האויב נותר בסוף המלחמה בשטח שכבש בתחילתה. טנק שנפגע או ננטש ונותר בשטח מצרי כמובן לא היה ניתן לשיקום. בסך הכול נפגעו או הושמדו בחזית הסורית כ־250 טנקים, ובחזית המצרית – בין פי שניים לפי שלושה מכך.³⁴ נתון זה לבדו מראה את אחוזי הפגיעה הנמוכים של טילי הנ"ט.

על פי ההערכות, ירו המצרים והסורים 6,000–8,000 טילי נ"ט, רובם סאגרים בחזית המצרית. אין דרך להעריך כמה רקטות אר־פי־ג' נורו, אך לפי התקן היו לדיוויזיית חי"ר מצרית בערך פי ארבעה משגרי אר־פי־ג' ביחס לטילי נ"ט.³⁵ גם אם כל טנק פגוע רביעי נפגע מסאגר (ההערכה הגבוהה),³⁶ הדבר מיתרגם לשיעור פגיעה של פחות מ־5%, או קצת יותר גבוה אם נניח שחלק מהטנקים נפגעו מיותר מטיל אחד.

אולם טיל איננו רק פריט נשק בודד אלא חלק ממערך עם תורת הפעלה, והמפרט הטכני אינו מספר את התמונה המלאה. כפי שאדוארד לוטוואק ציין, המאבק בין הטיל נגד טנקים לשריון איננו דו קרב בין כלים בודדים, אלא התמודדות בין יחידות שלמות המושפעות גם מהמציאות האנושית של הלוחמה על כל היבטיה: שטח, מיומנות, מנהיגות, מורל, מזל, השפעת לחץ בלחימה ועוד. בשל כל אלה הנ"ט פגע פחות בעת הקרב מאשר באימונים,³⁷ אך המצרים פיצו על כך בפריסת מסות של טילים, בירי מטחים על כל מטרה, שילוב אמצעי נ"ט שונים ופיתוח רוח לחימה שהובילה אותם לעמוד באבדות הכבדות שנדרשו עבור צורת פעולתם.

רמטכ"ל צבא מצרים, סעד א־שאד'לי, טען כי: "החידושים העיקריים שהנהגנו לא היו כלי נשק חדשים דווקא. אפשר שהפעלנו [...] בכמות שעלתה על ציפיותיו של האויב, אך כלי הנשק עצמם היו מוכרים היטב. חידושינו העיקריים היו בתחום האימונים, הטכניקה ונחישות ההחלטה".³⁸ באופן דומה, מג"ד שריון 257, סא"ל שמעון בן שושן, סיפר כי בהתקפה של כוחותיו על "חמוטל" ב־9 באוקטובר. "אלו לא היו המצרים שהכרנו מ־67' [...] על כל תנועה קטנה של טנק חטפנו ישר סאגר, אר־פי־ג' או פגז [...] דרסנו עם השרשרות המון מצרים בקרב הזה [מן הסתם, לא מפעילי סאגרים] אבל הם לא ברחו. ידענו על קיומם של סאגרים בצבא המצרי אבל לא על האלה כמויות".³⁹

באותו יום נתקל גדוד המילואים 599 במצב דומה בהסתערות על "חמוטל": ארטילריה, תותחי נ"ט, טנקים, טילי נ"ט ומטולים נגד טנקים וחיילים מצרים שנתנו למג"ד את "השוק הראשון שלי במלחמה", שכן "אחרי שהטנקים עברו על פני התעלות" הם "הזדקפו מתוכן [...] והמשיכו לירות". אחד החיילים סיפר כי "הערבים

[...] נלחמו בפנטיות נוראית. התחרו אחד עם השני מי יהיה יותר גיבור", ותקפו את הטנקים הישראליים ברימונים, ובמיוחד במטולי נ"ט.⁴⁰ הנ"ט היה חלק מהמכלול, שכלל גם את רוח הלחימה השונה. יחידות צה"ל הפיקו לקחים בתוך זמן קצר, וכפי שאמר אחד המפקדים, "ברגע שאתה לומד להכיר אותו [את נושא הטילים] הוא איבד מחומר הרבה".⁴¹

אולם גם בשלבים המאוחרים של המלחמה נתקל צה"ל בקשיים רבים מול הנ"ט וההגנה המצרית, אף כאשר, כמו בקרב של חטיבה 14 באזור החווה הסינית, תוכננה ההתקפה בלילה כדי לבטל את היתרון שהיה למצרים בריבוי נשק נ"ט ארוך טווח (טנקים וטילי סאגר).⁴² למרות למידת הלקחים המהירה, אי אפשר היה לפצות לגמרי על החסרונות שלפני המלחמה: אי הכנה מצד אחד, בניין כוח לא אופטימלי לקרב משולב מצד אחר וחוסר מיצוי הארטילריה.

מפקד בית הספר לקצינים בזמן המלחמה, אל"ם חיים בנימיני, העיד כי הכשרת הקצינים "הייתה ספציאליסטית חד-צדדית ולא נתנה תשובה לקרב משולב".⁴³ גם כאשר הלמידה תוך כדי לחימה הייתה מהירה, בניין הכוח הגביל את הישום. גם לאחר ש"כבר לא היה חסר חי"ר", סיפר קצין האג"ם של עוצבת סיני, "אי אפשר היה לעשות כלום עם החי"ר שהיה בידינו משום שלא היה לו על מה לנסוע".⁴⁴ פגזי השריון היו לא יעילים נגד אדם בשטח החולי בסיני ו"פגזי 'פלאשט' אמריקניים נגד אדם לא נרכשו, למרות שימוש אמריקני מוצלח בהם בווייטנאם, כיוון שהשריון לא התכונן להילחם בחי"ר".⁴⁵ גם מקורות מצריים ציינו כי בהתקפות ישראליות "לא ראינו אף פעם חיילי חי"ר ישראלים", כלומר הנעים ברגל.⁴⁶ כפי שסיכם אלוף שרון בעדותו לוועדת אגרנט: "הטנקים שלנו חסרי חיל רגלים, אין איתם חיל רגלים, יש מעט מאוד, הן בגלל א – שלא הוכנו כוחות כאלה, וב – כי לא היה במה להוביל כוחות כאלה".⁴⁷

אומנם כוחות כאלה לא היו מסייעים מול הסאגר, אולם שיתוף פעולה של שריון, ארטילריה (נגד הנ"ט ארוך הטווח) וחי"ר (נגד החי"ר המצרי והנ"ט קצר הטווח) היה חסר מאוד או לקוי בהתקפה רב חילית.⁴⁸ במהלך המלחמה, גם כאשר התכנון היה רב חילי, הביצוע היה ברובו חד חילי.⁴⁹

אפשר שגם ההצלחה בבלימת ההתקפות המצריות ב־14 באוקטובר תרמה לבעיה בהתקפה. הרמטכ"ל, רא"ל חיים בר־לב, צוטט באותו יום בישיבת הממשלה באומרו "לא רק צה"ל חזר לעצמו, אלא גם המצרים".⁵⁰ מובן שישראל רצתה "לחזור לעצמה": לחימת תמרון מהירה הייתה נקודת החוזק של צה"ל. המצרים "תרמו" לכך בעובדה שהפעילו בעיקר יחידות טנקים וחי"ר ממוכן בתנועה בהתקפה של 14 באוקטובר.

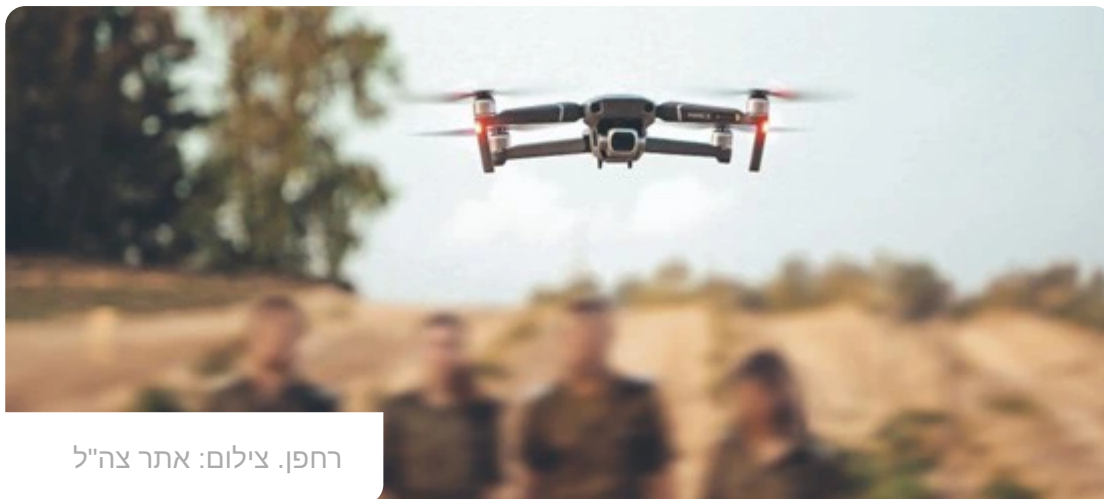
היה אפשר לחשוב שירי הנ"ט שימש רק לתחילת המלחמה, אולם התברר כי שיטת ההגנה המצרית, ובתוכה הפעלת הנ"ט, נותרה יעילה יחסית. ישראל המשיכה להפעיל מאמצי שריון בנוסח ששת הימים, מול אויב שהשתפר והצטייד בנשק ובתורת לחימה שונה. ההישגים הישראליים היו מרשימים, אך המחיר היה יקר. ברור שצה"ל לא היה צריך להפוך לצבא בנוסח החי"ר המצרי, אולם היעדר אימון השריון ללחימה מטווח קרוב והקושי של השריון, הרגלים והארטילריה לפעול בתיאום הדוק בזמן הסתערות הגבילו את יכולתו לתת מענה יעיל.

היו כמה סיבות להפתעת הנ"ט: צה"ל רצה להמשיך ולחזק את מה שהוא מוצלח בו, והחמיץ את הבנת ניסיונותיו של האויב לעקוף את עליונותו של צה"ל במקום להתמודד ישירות; היקף ההצטיידות המצרי הגדול בטנקי מערכה ונגמ"שים, איום מהסוג שצה"ל ציפה לו, ערפל כנראה את משמעות ההצטיידות בנ"ט; העובדה כי לפני המלחמה היו הישגי טילי הנ"ט נמוכים למדי הקשתה לדמיון כי בצורת שימוש אחרת תהיה התוצאה שונה. השימוש הנרחב יותר לפני המלחמה בחזית הסורית וחוסר היכולת ללמוד תו"ל מהנתונים הטכניים המעיטו בהערכת איום הנ"ט. בתחילת המלחמה הפעילו המצרים את הנ"ט בצורת הפעלה שונה, וכך מאה טילי נ"ט הפכו לאיום שונה מאשר טיל אחד מאה פעמים.

המידע היה קיים, הופץ בתוך צה"ל ונלמד בחלק מהקורסים (אם כי לא ביחידות מילואים רבות). אולם המשמעות האפשריות הנגזרות מהיקף ההצטיידות לא הופנמו. שר הביטחון משה דיין תיאר זאת היטב ב־9 באוקטובר 1973, כאשר אמר כי "הרבה אמיתות שקבענו לעצמנו התבררו כלא נכונות [...] אף אחד לא תיאר לעצמו את ים טילי הנ"ט".⁵¹ צה"ל הופתע מרוח הלחימה המצרית, הנחישות של מפעילי הנ"ט ושיטות הפעולה שלהם, השונות ממה שצפה. הניידות של הסאגר והאר־פי־ג"י אפשרה למצרים להציב את "ים הטילים והרקטות, והדבר יצר אתגר חדש לצה"ל והלם תודעתו".

יותר משהבעיה הייתה ידיעה או הפתעה, צה"ל התקשה לתאר לעצמו מה יעשו המצרים. בהשאלה ל"קרנף האפור", הוא נטמע ברקע לא בשל הסוואה טובה במיוחד, אלא כי מעטים הסתכלו לכיוונו בכלל או יכלו

לראות את הקשר בין קיומו לעובדה שהוא יסתער בצורה מסוימת. צה"ל למד במלחמה במהירות ראויה לציון, אך כיוון שהיה בנוי בצורה לא גמישה מספיק, מכשולים רבים עמדו בפני היישום.

רחפן. צילום: אתר צה"ל

מה בין נ"ט ורחפנים

הבעיה שנחשפה עם הפתעת הנ"ט ביום הכיפורים איננה חד פעמית או ייחודית, ואפשר להקבילה להפעלת רחפנים וכטב"מים בידי האויב ב"חרבות ברזל". האיום לא היה סוד, ומידע רב קיים ברשת לכל דורש. מלחמת גורנו קרבאך השנייה (2020), ועוד יותר מכך מלחמת רוסיה-אוקראינה (2022) העלו את נושא הרחפנים התוקפים והכטב"מים המתאבדים לתודעה הציבורית. למעלה מחצי יובל ידעה ישראל כי בידי חזבאללה כטב"מים מתאבדים.⁵² בשנים 2019–2021 שלח חזבאללה עשרות רחפנים כל שנה לשטח ישראל, ונטען כי "רובם הופלו על ידי צה"ל".⁵³

כבר במבצע 'שומר החומות' (2021) הפעיל צה"ל להקות רחפנים, ותכנן להסתמך עליהן בלחימה מול חזבאללה.⁵⁴ נחילי רחפנים תוקפים (בפיתוח) הוצגו כבר ב־2019 לעיתונאים, יחד עם קביעות לפיהן "כבר היום יכולים רחפנים לצאת לכיבוש כפר או עיר, לעבור בין הרחובות ולפגוע במחבלים, וכל זאת כשהם נשלטים מרחוק ולא ניתן לשבש את פעולתם".⁵⁵ ב־2023 פורסם כי צה"ל מתכוון לרכוש עשרות להקות רחפנים לתקיפה,⁵⁶ וכי הוא מפתח רחפני לחימה רבים ושונים.⁵⁷

העיסוק בנושא לא הוגבל לתחום הטכנו־טקטי. ב־2020 ציין ראש להק אוויר, תא"ל אמנון עין דר, את חשיבות הרחפנים והרום הנמוך.⁵⁸ מבקר המדינה עסק פעמיים בנושא, מצא ליקויים וקבע בדוח מ־2021 שליקוי היעדר המענה השלם בחיל האוויר להגנה מפני איום הרחפנים תוקן במידה רבה.⁵⁹ אפילו ראש הממשלה נפתלי בנט, בנאומו באו"ם בספטמבר 2021, הזהיר את העולם מפני איראן המפעילה "נחילים של כטב"מים רצחניים [...] המסוגלים לתקוף בכל מקום ובכל רגע. הם [האיראנים] מתכננים לכסות את שמי המזרח התיכון בכוח הקטלני הזה".⁶⁰

אולם כאשר החלה מלחמת "חרבות ברזל", התברר שהמענה רחוק מלהיות שלם. ב־7 באוקטובר השתמשו מחבלי חמאס ברחפנים מטילי חימוש כדי לשתק אמצעי תצפית וירי ואף טנקים ישראלים. חזבאללה הצליח לעקוף לא פעם את מערכות ההגנה האווירית באמצעות כטב"מים ורחפנים, לסויר ולתקיפה, ואף הצליח לפגוע עשרות ק"מ בעומק ישראל בבלון ההתראה "טל שמיים", מערכת שנועדה בין היתר לזהות כלי טיס בלתי מאוישים כמו זה שפגע בה, נחשבה "ייחודית מסוגה בעולם לזיהוי איומים של כלי טייס בלתי מאוישים ותחמושת מתקדמת" ופותחה לאחר שבמערכת הביטחון זיהו בשנים האחרונות ניסיונות של איראן להציב כטב"מים בלבנון ובסוריה במגמה לפגוע בישראל.⁶¹ עדות לעובדה שהמענה היה חסר הייתה הקצאה של מאות מיליוני שקלים בידי משרד הביטחון ביוני 2024 לפיתוח פתרון לבעיית הכטב"מים.⁶²

בתחום התקיפה והסויר המצב היה טוב יותר, הגם שהיוזמות ההתקפיות לא התגשמו במלואן בשנה הראשונה למלחמה. למרות הקביעה מ־2022 כי "בחודשים הקרובים יהיו רחפנים לכל מחלקה רובאית",⁶³ בפועל היה מחסור עם פתיחת המלחמה: יחידות רבות אספו תרומות לקניית רחפנים או הביאו אווים מהבית, ואפילו לאחר הזמנת אלפי רחפנים לזרוע היבשה כעבור כמה חודשים,⁶⁴ לא לכל מחלקה רובאית יש כיום רחפן.

בעיותיו של צה"ל בהתמודדות עם איומי הכטב"מים והרחפנים אינן הפתעה מצבית או בסיסית, מפני שהן לא הפתיעו כלל. איום הרוק"ק (רום קרוב לקרקע) היה "קרנף אפור": קשה שלא לראות אותו, אבל ראיית האיום לא משפרת בהכרח את ההבנה שלו או ההתמודדות איתו.

אפשר כמובן להצביע על כשלים, כמו החיבה לפתרונות טכנולוגיים מתקדמים על חשבון פתרונות ביניים זולים, לא מתוחכמים ולא מושלמים; ריכוזיות יתר המגבילה יוזמות מקומיות ולעיתים אף דחיית הצעות או שיטות התמודדות העולות מלמטה; תהליכי הצטיידות מסורבלים; ואולי אפילו סירוב ללמוד ישירות מאוקראינה וניסיונה במלחמה מול רוסיה.⁶⁵ אולם מעבר לכשלים, דומה שחלק ניכר מהבעיות מתאים לתהליך שאירע בטרם מלחמת יום הכיפורים. צה"ל עסק במלחמה שרצה להילחם וניסה לחזק את יתרונותיו בתחום הטכנולוגי והאווירי כדי להגיע להישג גדול יותר.⁶⁶ נראה כי ההשקעה העיקרית הייתה בשאלה כיצד הוא יכול להשתמש ברחפנים וכטב"מים למודיעין ולתקיפה. הידיעה כי האויב מחזיק ברחפני תקיפה וכטב"מי נפץ משלו תפסה מקום משני ביחס לשימוש ההתקפי הישראלי ברחפנים. ייתכן שהדבר היה בשל האמונה כי ישראל תעבור במהירות רבה לתמרון ותקיפה, ועל כן לא יהיו ריכוזי כוחות פגיעים במשך זמן ממושך, ויהיה די בשבשים מקומיים ותנועה כדי למנוע מרחפנים וכטב"מים לפגוע בכוחות, או בשל חוסר אמונה ביכולתה של חמאס לממש את תוכניותיה.

כך אפשר לראות גם במאמרו של ראש להק אוויר שהמוקד שלו היה הצורך בעליונות אווירית "מסורתית", כולל התמודדות נגד הטענה כי עצם התפתחות הרום הנמוך "לכאורה מייתר את הצורך בהשגת עליונות אווירית", ובמאמרו של מח"א, אלוף עמיקם נורקין, שהתמקד באיום של האויב על העליונות האווירית של צה"ל באמצעות "ניסיונות של האויב לצמצם את חופש הפעולה האווירי, לא רק תוך שילוב איומי טק"א, טזק"א (טיל זעיר קרקע-אוויר), או נ"מ על המטוסים בזירת המבצעים, אלא גם באמצעות איומי גילוי ול"א מכלל זירת המלחמה",⁶⁷ ופחות בפעולתו של האויב נגד כוחות יבשה באמצעות האוויר.

הרחפן או הכטב"ם הבודד כשלעצמו איננו מסוכן באופן חריג ביחס לאמצעים אחרים. רקטה כבדה יכולה לחולל הרס רב בהרבה מרוב רחפני הנפץ והכטב"מים בזירה. לרחפנים הקטנים טווח מוגבל מאוד ויכולת נשיאה קטנה, וכמות הרקטות שהייתה בידי חזבאללה עם פרוץ המלחמה הייתה גדולה לאין שיעור מכמות הכטב"מים המתאבדים שלרשותו. לא זו בלבד, אלא שלישראל היו הצלחות לא מועטות מול כטב"מים ורחפני אויב בשנים קודמות.⁶⁸ הצלחות אלה תרמו ככל הנראה לתחושה כי לא מדובר בבעיה חמורה, או לפחות לא כזאת העומדת בראש סדר העדיפויות, והן מסבירות את היעדר ההתייחסות המעשית בחלק מהתרגילים לאיומי הרוק"ק.⁶⁹

ב־2022 הוענק "אות ההערכה המבצעית" של הרמטכ"ל לטייסת העמק (109), יחידת הבקרה האזורית הצפונית ולהק המודיעין של חיל האוויר על "שיתוף פעולה רב־זרועי אשר אפשר הגנה רציפה ויעילה על נכסים אסטרטגיים, ובהם יירוט המל"טים ששוגרו על ידי ארגון הטרור חזבאללה לעבר הגבול הימי הצפוני". עדות שצה"ל סבר כי יש לו מענה טוב לנושא.⁷⁰

אפשר שכך היה מתרחש בתרחיש שצה"ל ציפה לו, כמו "ליל הטילים" באפריל 2024.⁷¹ הבעיה הייתה שהאויב מעוניין אף הוא להילחם מלחמה משלו, וכמו ביום הכיפורים, חלק מאותה מלחמה כרוך בנטרול או בעקיפת יתרונותיו של צה"ל. הכלים הלא מאוישים לא הקנו לחזבאללה יכולת גדולה יותר מזו של צה"ל אך נתנו לו, כארגון נטול חיל אוויר, יכולת גבוהה בהרבה מאשר בלעדיהם ותועלת שולית גבוהה הרבה יותר משהקנו לצה"ל, בעל חיל האוויר המתוחכם והמערכות החדישות.

במלחמת יום הכיפורים, שינוי משני בנשק (ניידות) הוביל לשינוי באופן ההפעלה ושינוי גדול בהשפעה. במקרה של חזבאללה, השינוי לא היה רחפן או כטב"ם מתוחכם יותר, אלא ניצול סוג הלחימה כדי להשתמש בכלי כחלק מ"קונצרט", אם לשאול ביטוי מוועדת אגרנט. רחפנים היו כלי האוסף מידע עבור התקפות כטב"מים או רקטות; הפגיעות באמצעי תצפית וביחידת הבקרה האזורית באמצעות טילי נ"ט נועדו מן הסתם לפגוע ביכולת איכון כלי טיס ברוק"ק; העובדה שכוחות צה"ל היו סטטיים יחסית במגננה אפשרה לחזבאללה לתקוף עם כטב"מים, שמסלול טיסתם תוכנת כנראה מראש (ולכן חסיני שיבוש); ואופי השטח בצפון אפשר הפעלה של הכטב"מים עם חשיפה נמוכה מאוד כאשר הם תוקפים מטרות הסמוכות לגבול, הגם שהתברר כי אפילו בעומק ישראל לא כל הכטב"מים מזוהים או מופלים. האיום המוכר הפך לבעיה שונה. וכמו במקרה הנ"ט, בניין הכוח הגביל את יעילות המענה: למשל, כיוון שאמצעים כגון טיל הסטינגר ותותחי הוולקן יצאו משירות לפני שנים, לישראל לא היה לא הציוד וכבר לא התו"ל והמיקוד המחשבתי כדי לבדוק זאת במהירות.⁷²

העליונות האווירית הישראלית וההתרעה התגלו כבלתי מספיקים, כיוון שנתפסו כחלק מהמאבק המסורתי. כוחות היבשה של צה"ל, לראשונה זה עשורים, צריכים להסתכל לשמיים ולחשוש ממה שטס בהם, גם אם יש למטוסי צה"ל חופש פעולה ניכר, וגם אם הוא מצליח ליירט את רוב כטב"מי הנפץ הנשלחים לארץ. עליונות

אווירית עבור כוחות הקרקע פירושה שגורם עוין אינו יכול לתקוף אותם מהשמיים; אולם עבור חיל האוויר, הגדרתה הייתה היכולת "לפעול באופן אפקטיבי לכשתידרש ובמחיר המתקבל על הדעת", והיא מאפשרת "הגנה מפני כוחות האוויר של האויב, איסוף מודיעין, פגיעה מאסיבית באויב וסיוע לכוחות הקרקע והים בביצוע משימותיהם".⁷³ ההבדל אולי דק, אבל מהותי, הן לעניין הגדרת העליונות הן לעניין סוג ההגנה האווירית הנדרש.

הרמטכ"ל, רא"ל הרצי הלוי, בתחקיר בבא"ח גולני לאחר צה"ל

סימנים וכיוונים בבעיה

ביצועי העבר אינם הבטחה לעתיד. יותר מזאת, יעילות או חוסר יעילות של אמצעי בשימוש ראשוני אינה מעידה כי כך יהיה בהמשך.⁷⁴ בהוראותיו להתמודדות נגד התקוממות כתב הגנרל האמריקני דיוויד פטראוס: "לעולם אל תשכחו שמה שעובד באזור היום אולי לא יעבוד שם מחר, ומה שעובד באזור אחד אולי לא יעבוד באחר".⁷⁵ הלקח נכון באופן כללי: הלמידה היא מתמשכת ומשתנה, ובהתאם, קשה.

לא תמיד מאפייניו העיקריים של אמצעי לחימה מספרים את הסיפור המלא. השוואת סאגר מול שמל תחמיץ את הנקודה אם תתעלם ממאפיין היקפי: היכולת לשגר טיל בעזרת צוות רגלי.

בפלישה הגרמנית לצרפת ב־1940 השוואת כוחות השריון תחמיץ את הנקודה אם תתמקד בעובי השריון או בעוצמת תותחי הטנקים, שבהם הגרמנים היו לא פעם נחותים. היתרון שלהם היה לא במפרט הטכני אלא בעליונות פו"ש שנוצרה כיוון שהגרמנים ציידו כל טנק במכשיר קשר ותכננו את הטנקים כך שהמפקד לא יצטרך למלא גם את תפקיד התותחן או הטען.⁷⁶ בדוגמה אחרת, אימוץ הנשק האישי החם באירופה היה תהליך ממושך, שכן במשך כמאתיים שנה מהופעתו הוא היה בדרך כלל נחות במשקל, בטווח ובדיוק מקשת אנגלית טובה או רובה קשת. אולם מחיר הייצור, עוצמת הפגיעה והיכולת להכשיר משתמשים בקלות יחסית פיצו על כך.

כמות הופכת לאיכות. יש הבדל בין הפעלת אמצעי בודד להפעלת אמצעים רבים מאותו סוג. כאשר השטח רווי באמצעי לחימה חדשים, סביר שהאויב ימצא להם שימוש שישפיע על תורת הלחימה שלו ואולי ינצל את ריבוי האמצעים בצורה שונה מבעבר.

האויב ישאף להתגבר על היתרון באמצעות עקיפת הבעיה. עיקרון זה נכון לפחות מאז שאלכסנדר הגדול התגבר על חוסר היכולת הטכנולוגית דאז להסתער מן הים על אי מבוצר כמו צור, על ידי שפיכת סוללת ענק

והפיכתה לחצי אי שאפשר להסתער עליו מן היבשה, ועד שרחפני החמאס שללו מצה"ל את עיניו בבוקר 7 באוקטובר 2023, והמכשול התת קרקעי התייתר בשל פריצת הגדר שמעל לקרקע.

אותו אמצעי יכול להשפיע בצורה שונה בגזרות שונות ובזמן שונה. ימי הקרב בגולן לא ייצגו את מלחמת יום הכיפורים אפילו בגולן; שיגור הכטב"מים מעיראק איננו מייצג את הכטב"מים מלבנון.

גמישות היא כנראה מפתח למענה טוב יותר מאשר כל מענה בודד. לו הייתה ישראל יכולה להציב מול "קונצרט" הנ"ט המצרי "קונצרט" משלה, משולב חי"ר, ארטילריה, שריון (ואוויר), סביר להניח שבעיית הנ"ט הייתה מצטמצמת. מפתח לשים את כל ביצי המענה בסל אחד, בפרט אם אותו סל מבטיח תוצאות מרשימות ולפעמים גם מביא אותן, ועקב הנוחות של שליטה מרכזית ותיאום בין אמצעים באותו מרחב. גיוון רב חילי מסוגל להתמודד טוב יותר עם שינויים וכשלים, מאשר מערכת המציבה בידי האויב אתגר אחד לעקיפה, קשה ככל שיהיה.⁷⁷

מענה מהיר, זול ורב תפוצה, גם אם לא מושלם, לעיתים קרובות עדיף על מענה מושלם (ויקר) שיגיע בעתיד. נוסף על כך, צריך "לתרגל את האויב". חלק מהפתרון יכול להגיע, לפחות כאשר מדובר במדידת השפעת אמל"ח או שיטות של האויב (ובפרט ביבשה), על ידי ביום אויב שיענה על השאלות מה האויב מנסה לעשות, מה יכולתו מבחינה טקטית וטכנית ואילו שימושים יכולים להיות לאמצעי הלחימה שהוא מצטייד בהם.

כיוון שהבעיה אינה בעיה מודיעינית אלא של תפיסה, הבנה ויכולתנו לתאר לעצמנו מה יעשה הצד האחר, ניסיון להתמודד עימה צריך לכלול ניסיון לתרגל בצורה טובה יותר את האויב הקיים. ניסיון זה צפוי להיות אתגר גדול: ביום אויב יצטרך לפעול כרב זרועי, וקשה יהיה לשכנע את צה"ל לאפשר לביום אויב שאחראי על מציאת שימושים יצירתיים לאמל"ח האויב ושיטותיו להכשיל תרגילים גדולים שהושקע בהם כסף וזמן רב.

אפשר לפתור בעיה זו על ידי תטל"גים ממושכים ושיטתיים שבהם חלק ממפקדי צה"ל משחקים את האויב עם הכלים שלרשותו. אלה אף יכולים להיות עדיפים על תרגילי אמת בשטח, כיוון שהם מסוגלים לפתח תפיסות תאורטיות, ואינם מוגבלים לכמות החיילים או האמצעים הזמינה בפועל לתרגיל בשטח. מכל מקום, כדי למנוע מעצמנו להיות מופתעים ממה שאנו יודעים (או היינו אמורים לדעת), עלינו להבין שעיקר הבעיה אינו נעוץ בידיעה, אלא בהבנה.

כמו בהפתעת הנ"ט, גם בהפתעת הרחפנים והכטב"מים היא אינה מעצם קיום האמצעי, אלא מהעובדה שהאויב מצא דרך להשתמש בו בצורה שלא היינו ערוכים לה ובצורה שלא רצינו לראות. הבעיה היא, כפי שאמר דיין, ש"אף אחד לא תיאר לעצמו": היכולת לתאר, לא הידיעה.

בעיית היכולת לתאר קשה יותר ככל שרמת הפעולה עולה: שינויים טכניים קלים לזיהוי מאשר שינויים בתורת הלחימה ותפיסת ההפעלה. הפתרון איננו בשיפור המודיעין. זו איננה בעיה מודיעינית: המידע קיים, ולפעמים זמין אף במקורות גלויים. אך לא רק שתמיד יש בעיות הערכה, אלא שהיכולת לגזור מסקנות תו"ל מוגבלת שכן קיום אמצעי איננו מלמד בהכרח את צורת השימוש העתידי בו.

תודתי לסא"ל (מיל') ד"ר עדו הכט ולסא"ל (מיל') ד"ר בעז כהן על הערותיהם וביקורתם, ולד"ר מאור לוי על עזרתו.

יירוט כלי הטיס הבלתי מאויש בשמי עזה | את"צ

לקבלת חומרים נוספים מבית "מערכות" לחצו כאן

הערות

[1] בן ישי, ר' (2021). חי במלחמה: עיתונאי תחת אש. ידיעות אחרונות, ספרי חמד, עמ' 88–89

[2] הסאגר בידי המצרים לא, "3M6 Shmel", WeaponSystems.net, <https://weaponsystems.net/system/882-3M6+Shmel>; op. Cit., "9K11 מה"שמל", אם בכלל. <https://weaponsystems.net/system/1033-9K11+Malyutka>, "Malyutka", וכן למפרטים של הטיילים ומשגריהם השונים ראו:

R. D. Angelskii, Отечественные противотанковые комплексы: структурированный справочник (כלי נשק מתוצרת מקומית נגד טנקים: מדריך מאויר), Moscow:AST, 2002, pp. 9-50

[3] מפקדת גייסות השריון, ענף תורת חש"ן (ספטמבר 1970, אלול תש"ל). דו"ח סיכום צוות לקחי חש"ן מס' 20, נספח א', דו"ח על ירי טילי סאגר לעבר כוחותינו והיפגעות טנק בתאריך 7.7.70 בגזרה המרכזית של התעלה. ארכיון מחלקת היסטוריה

[4] כיוון סאגר: טיל נ"ט מדור א, המחייב קשר עין של המפעיל גם עם המטרה וגם עם הטיל, דורש מיומנות גבוהה ביום וקשה מאוד בלילה, בייחוד בטווחים קצרים יחסית. איגרת מודיעין טכנית 22/73 (כסלו תשל"ד). הפעלת נשק נ"ט על ידי המצרים במלחמת יום הכיפורים – סיכום ראשוני. ארכיון מחלקת היסטוריה. איגרת מודיעין טכנית 26/73 (דצמבר 1973, כסלו תשל"ד). עקרונות התפעול הטקטי של גדוד טילים מונחים נ"ט בצבא המצרי (מסמך שלל מעובד). ארכיון מחלקת היסטוריה; אשר, ד' (1999). הפעלת נ"ט נגד כוחות צה"ל במלחמות יום הכיפורים ושלוש הגלילות. מפא"ת-מו"פ, המחלקה לחקר ביצועים, ארכיון מחלקת היסטוריה; ועדת אגרנט, ישיבה ק"כ – בוקר, 23 ביולי 2024, עדות תא"ל גבריאל עמיר, עמ' 92; רשף, א' (2013). לא נחדל! חטיבה 14 במלחמת יום הכיפורים. כנרת זמורה-ביתן, דביר, עמ' 258–331

[5] לוי, ש' (2023, 24 בספטמבר). "חתמתי ביד רועדת, רוב הטנקים נפגעו מהטילים האלה", מאקו,

<https://www.mako.co.il/pzm-magazine/Article-50e0d53b6e0ca81027.htm>

[6] הפתעה בסיסית חושפת אי התאמה "בין המובנות הבסיסית למציאות", ואילו הפתעה מצבית חושפת "כשלים ברמת המובנות המצבית", שניתן בקלות יחסית להתמודד איתם. לניר, צ' (1983). ההפתעה הבסיסית: מודיעין במשבר. הקיבוץ המאוחד, עמ' 43–44. לניר משתמש בביטוי "תדהמה בסיסית", אך בימינו השימוש המקובל הוא "הפתעה בסיסית"

[7] Wucker, M. (2016). The Gray Rhino: How to Recognize and Act on the Obvious Dangers we Ignore. St. Martin's Press, p. 7

[8] ה-SS-10 הצרפתי נכנס לשירות ב-1956 ונחשף לציבור הישראלי ב-1960. ארכיון הסרטים הישראלי (1960). שיגור טילי SS-10 ביום התותחן. https://jfc.org.il/news_journal/61412-2/97787-2; טילי האוויר-אוויר הראשונים שוגרו בישראל רק באוקטובר 1962. שלום, ד' (2013). אנציקלופדיה יפעת לתולדות התעופה והחלל בישראל. באויר, עמ' 514–515

[9] שם, עמ' 466, 516–517; דוד, י' (2022). סנאי ירוק. הוצאה עצמית, עמ' 70–71, 95–103. טילי הנ"ט

הראשונים הופעלו על ידי חיל התותחנים, כמו תותחי הנ"ט שהיו לפניהם

[10] ישראל נתקלה בטיל עוד בטרם נתקלו בו האמריקנים בפעם הראשונה בווייטנאם בקרב בדונג-הא ב-23

באפריל 1972. הלקחים ושיטות ההתחמקות שהופקו בווייטנאם היו דומים מאוד לאלה שצה"ל עתיד היה

להפיק. Starry, D. A. (1989). Mounted Combat in Vietnam. Department of the Army. pp. 210-211

[11] דו"ח סיכום צוות לקחי חש"ן מס' 20 (ספטמבר 1970, אלול תשל"ל), נספח א'

[12] ועדת אגרנט, עדות אלוף אריאל שרון, עמ' 95

[13] גם בפנקס כיס שהפיץ מודיעין פיקוד הדרום ביוני 1973, ומסווג "שמור" בלבד, כלומר נועד להפצה לכוחות,

הוזכר קיומם של טילי סאגר בצבא המצרי. פיקוד הדרום, מודיעין (יוני 1973). הצבא המצרי: מבנה יחידות

ועוצבות, פנקס כיס. ארכיון מחלקת היסטוריה

[14] קובץ, ע' (1999) שימוש ואי-שימוש במודיעין, מערכות 366–367, עמ' 30

[15] אשר, (1999); אשר, ד' (2003). לשבור את הקונספציה. מודן, עמ' 213; איגרת מודיעין טכנית 26/73

[16] לניר (1983), עמ' 49

[17] צוריק, מ' (2023). להיות הקמ"ן של חטיבה 188. מבט מל"מ 95, עמ' 12–13

[18] עדות גבריאל עמיר, עמ' 93; כך עולה גם ממסמך תורת חש"ן בספטמבר 1973: "דיוק יחסי בירי הטילים וזאת

בעיקר כשעמדות הטנקים ברמה ג' קבועות וידועות לסורים". מפקדת גייסות השריון, ענף תורת חש"ן (1973, 6

בספטמבר). תרגולת חמיקה מטילים – תקן ניסוי. ארכיון מחלקת היסטוריה

[19] היחידה למחקר ופיתוח של משרד הביטחון (1973, 4 בספטמבר). נטרול ירי טילי נ"ט – סיכום דיון; והן הנ"ל,

נטרול ירי טילי נ"ט, ארכיון מחלקת היסטוריה. בהערות בכתב יד למסמך השני, שהופנו לסא"ל שאול נגר (לימים

אל"ם) מתורת חיל השריון, צוין כי לצורך מתן תשובה מלאה לשאלות על הזמן הנדרש למפקד טנק לקבל

החלטה ולבצע פעולת התחמקות "לא ניתן לתת תשובה ללא ניסוי ולכן ביקשנו ניסוי אשר לצערנו לא אושר"

[20] לוי (2023)

[21] אדן, א' (2003). השריון במלחמת יום הכיפורים – מבט לאחור. שריון 19

- [22] אלרון, ז' (2022). שיתוף פעולה בין חילי ממלחמת סיני למלחמת ששת הימים. בתוך: פינקל, מ' (עורך), התפתחות הקרב המשולב בצה"ל – עבר הווה ומבט לעתיד. מערכות ומודן, עמ' 100; פינקל, מ' (2022). מאפייני השילוב בשדה הקרב בשנים 1967 – 1973. שם, עמ' 131
- [23] ההבדל המעשי בין טווח ה-2.3 ק"מ של ה"שמל" לטווח ה-3 ק"מ של הסאגר היה קטן; רוב הסאגרים נורו מטווח של פחות משני ק"מ. יש כמה עדויות צה"ליות על ירי סאגר מטווח 3.5 ק"מ, מה שכנראה בלתי אפשרי מבחינה טכנית
- [24] קשה לקבל את הטענה כי המצרים השתמשו בשיטת שלילת מרחב, שכן לא נראה שעולם מושגים דומה שימש את המצרים או שזו האסטרטגיה שהנחתה אותם. פלג, ד' (2023). מלחמת יום הכיפורים – "הטיל שכופף את תפיסת הביטחון". בין הקטבים 40;
- [25] לעיתים הספיקו חוליות אר"פ"ג' להגיע לאותן עמדות בטרם יגיעו אליהן הטנקים הישראליים, ולהציב מארבים. אשר (2003), עמ' 214–224
- [26] עד 460 טילים ליום הלחימה הראשון לדיוויזיה בודדת. שם, עמ' 219
- [27] אורן, א' (2013). תולדות מלחמת יום הכיפורים. המחלקה להיסטוריה, עמ' 84
- [28] קנל פולאק מציין כי לאחר שלושת ימי הלחימה הראשונים, כאשר "נגמרה" תוכנית ההתקפה ונדרשה יוזמה, ירדה מאוד רמת הלחימה המצרית: Pollack, K. (2022). Arabs at War: Military Effectiveness, 1948-1991. University of Nebraska Press, pp. 126-127
- [29] אשר (2003), עמ' 22–23
- [30] היה דמיון ניכר בין השיטה המצרית (קידום כוחות רגלים ונ"ט כדי לאפשר בלימת התקפת אויב ומעבר שריון) לשיטות שהפעילו הבריטים באל-עלמין ב־1942, שם העבירו רגלים ותותחי נ"ט שבלמו התקפות נגד גרמניות בעוד השריון מפלס את דרכו: Doherty, R. (2017). El Alamein 1942: Turning Point in the Desert. Pen and Sword, p. 46; Miskimon, C. (2012, July). Ordeal at Outpost Snipe: Defiant Stand at El Alamein. WWII History 11(5)
- <https://warfarehistorynetwork.com/article/ordeal-at-outpost-snipe-defiant-stand-at-el-alamein>
- [31] לסוגי הנשק נגד טנקים וכמויותיו בדיוויזיות מצריות ראו: איגרת מודיעין טכנית 22/73; אורן (2013), עמ' 613; אשר (2003), עמ' 215 ואילך
- [32] TRADOC, Soviet ATGMs, p. 18
- [33] לפי אורן (2013), עמ' 537–538, נפגעו לצה"ל 1,064 טנקים, מהם הושמדו 407, ומתוך זה 365 הושמדו בחזית המצרית. אולם לפי מאור לוי (עורך) (2023). אטלס מלחמת יום הכיפורים – מפות ומבצעים. צה"ל: המחלקה להיסטוריה, עמ' 254, נפגעו "רק" 821 טנקים, ומתוכם 495 הושמדו, יצאו משימוש או נותרו בשטח האויב (כך בדו"ח עליו התבסס הספר. באטלס עצמו כתוב בטעות 425). המספר של 250 טנקים פגועים בחזית הצפון הוא מתוך: הרצוג, ח' (2008). מלחמת יום הדין, מהדורה מחודשת. ידיעות אחרונות, עמ' 150. סביר שההפרש בין המקורות נובע בחלקו מדיווחים שונים לגבי פגיעות או מהגדרה שונה של 'פגיעה' ומהשאלה מה היא יציאה משימוש – כך למשל בחזית הדרום תוקנו 2334 טנקים, כך שכל טנק תוקן פעמיים עד שלוש, לאו דווקא בשל פגיעות אויב כמובן, ועוד כחמישה-שישה תיקונים קלים לטנק. לוי (עורך) (2023), עמ' 248
- [34] אורן (2013), עמ' 613; Transue J. R. et al. (1974). Assessment of the Weapons and Tactics used in the October 1973 Middle East War (U), WSEG Report 249. [US Army's] Weapons System Evaluation Group, p. 55
- [35] להערכות השונות המבוססות על בדיקת פגיעות בטנקים ראו: Transue (1974), p. 55-56; Cordesman, A. H. & Wagner, A. (1991). The Lessons Of Modern War: Volume I: The Arab-Israeli Conflicts, 1973-1989. Westview Press, p. 64; הסדיר יבלום? כך הוחמזה ההכרעה בסיני במלחמת יום הכיפורים. ספריית מעריב, עמ' 303; וכן הסטטיסטיקה של נפגעים אצל לוי (עורך) (2023), עמ' 247–248

- <https://www.maarachot.idf.il/2024/הפּתעוּת-שאינו-הפּתעוּת-הנט-ביום-הכיפורים-מול-הכּטבמים-בחרבות-ברזל/>

- [52] בוחבוט, א' (2022, 17 בפברואר). בתוך שעות: צה"ל הפיל שני רחפנים בגבולות לבנון ועזה. וואלה <https://news.walla.co.il/item/3489619>
- [53] בוחבוט, א' (2021, 5 ביוני). בלעדי: להקות הרחפנים של צה"ל השתתפו בלחימה בעזה, וחוקי המשחק צפויים להשתנות. וואלה <https://news.walla.co.il/item/3439695>
- [54] דבורי, נ' (2019, 25 בינואר). נחילי הרחפנים שינצחו בשדה הקרב. חדשות 12 https://www.mako.co.il/news-military/security-q1_2019/Article-0b6ad3f9ed38861004.htm
- [55] לוי, ש' (2023, 18 במאי). "הוכיחו את עצמן במגן וחץ": צה"ל יקלוט עשרות "להקות" רחפנים. מאקו <https://www.mako.co.il/pzm-soldiers/Article-6396e2efc4e2881026.htm?sCh=3d385dd2dd5d4110&pId=1434139730>
- [56] זיתון, י' (2023, 6 בינואר). יורה רימונים, מתאבד, הופך ל"טיל מונחה": הרחפנים הקטלניים של צה"ל נחשפים. Ynet <https://www.ynet.co.il/news/article/byvfuon5s>
- [57] עין דר, א' (2020). עליונות אווירית: השליטה בשמיים – צורך חיוני לצבא מנצח: אתגרי צה"ל בהווה ובעתיד. בין הקטבים 28–30, עמ' 56–57
- [58] מבקר המדינה, דו"ח שנתי 71ב, התשפ"א 2021, תחומי פעילות לאומיים-אסטרטגיים: ההיערכות הלאומית להגנה מפני איום הרחפנים – מעקב מורחב, עמ' 16
- [59] נאום ראש הממשלה נפתלי בנט בעצרת האו"ם, 27 בספטמבר 2021, https://www.youtube.com/watch?v=kEb_4RxcWBw, דקה 14:29–14:41
- [60] קובוביץ, י' (2021, 3 בנובמבר). מערכת הביטחון מציבה בצפון מערכת חדשה לגילוי כטב"מים ותחמושת מתקדמת. הארץ <https://www.haaretz.co.il/news/politics/2021-11-03/ty-article/0000017f-e0de-df7c-a5ff-e2fe01740000>
- [61] יהושע, י' (2024, 17 ביוני). מאות מיליונים הוקצו לבעיית הכטב"מים, הערכה: פתרון טוב יותר – תוך 3 חודשים. Ynet <https://www.ynet.co.il/news/article/s1gisa6rr>
- [62] מושליון, י' (2022). מעשה ב־6 רחפנים: המדריכות שמלמדות את כל צה"ל לרחף עוד רמה מעל האויב. אתר זרוע היבשה, צה"ל
- [63] גלעד, א' (2024, 25 באפריל). אלפי רחפנים מתוצרת סין בדרך לצה"ל, אלו החששות. גלובס
- [64] צ'רני, מ' (2024, 21 ביוני). חשיפה: אוקראינה הזהירה והציעה עזרה נגד הכטב"מים האיראניים, ישראל התעלמה. https://www.mako.co.il/news-world/2024_q2/Article-12_חדשות_879f9c1cb303091026.htm; ביגמן, ע' (2024, 24 ביוני). הציעו לנו ללמוד מאוקראינה איך להפיל כטב"מים, אבל חיל האוויר לא רצה לשמוע. מידה <https://mida.org.il/2024/06/24/%D7%94%D7%A6%D7%99%D7%A2%D7%95-%D7%9C%D7%A0%D7%95-%D7%9C%D7%9C%D7%9E%D7%95%D7%93-%D7%9E%D7%90%D7%95%D7%A7%D7%A8%D7%90%D7%99%D7%A0%D7%94-%D7%90%D7%99%D7%9A-%D7%9C%D7%94%D7%A4%D7%99%D7%9C-%D7%9B%D7%98>
- [65] בן ישראל, י' (2000). טכנולוגיה והכרעה – הרהורים על צה"ל בעקבות קוסובו. מערכות 371, עמ' 42–43
- [66] עין דר (2020), עמ' 56; נורקין, ע' (2020, אוקטובר). מהלומה רב מימדית. בין הקטבים 28–30, עמ' 237
- [67] למשל, כטב"ם סיור שבא מסוריה הופל בעומק עשרה ק"מ בשטח ישראל ביולי 2018; בעמק בית שאן הופל כטב"ם ב-2021; שלושה מל"טים ששלח חזבאללה לעבר אסדת "כריש" ב-2022 הופלו גם הם. קובוביץ, י' ושפיגל, נ' (2018, 11 ביולי). צה"ל: מל"ט סורי לא חמוש חדר לישראל ושהה 16 דקות באוויר עד שהופל.

הארץ <https://www.haaretz.co.il/news/politics/2018-07-11/ty-article/0000017f-e152-df7c-a5ff-e37ae69b0000>

קובוביץ, י' (2021, 18 במאי). צה"ל: כלי טיס בלתי מאויש הופל לאחר שהתקרב

לגבול באזור עמק בית שאן. הארץ <https://www.haaretz.co.il/news/politics/2021-05-18/ty-article/0000017f-f10b-d487-abff-f3fff4cd0000>

; שובל, ל' (2022, 2 ביולי). צה"ל יירט שלושה מל"טים

של חיזבאללה בקרבת אסדת כריש. ישראל היום

<https://www.israelhayom.co.il/news/defense/article/11993430>

[68] גם אילוצי תקציב ותשומת לב מעודדים תעדוף לבעיות הנתפסות כקשות יותר, ולכל בחירה יש מחיר – ייתכן

שהסטת תקציב וקשב לנושא ההגנה בפני כטב"מים ורחפנים הייתה באה על חשבון איומים משמעותיים לא

פחות

[69] פומרנץ, מ' (2022, 14 בנובמבר). יודעים להיכנס לילה לילה למקום הנכון, בזמן הנכון. אתר חיל האוויר

<https://www.iaf.org.il/9554-55792-HE/IAF.aspx>

[70] רובין, ע' (2022, 22 במאי). מבצע "הבטחה אמיתית": נקמת איראן על חיסול בכירה בדמשק. מרכז

בגין-סאדאת למחקרים אסטרטגיים, אוניברסיטת בר אילן

<https://besacenter.org/hel/%d7%9e%d7%91%d7%a6%d7%a2-%d7%94%d7%91%d7%98%d7%97%d7%94-%d7%90%d7%9e%d7%99%d7%aa%d7%99%d7%aa-%d7%a0%d7%a7%d7%9e%d7%aa-%d7%90%d7%99%d7%a8%d7%90%d7%9f-%d7%a2%d7%9c-%d7%97%d7%99%d7%a1%d7%95>

סביר בהחלט שהתוצאות בארץ יהיו טובות פחות מבאוקראינה לנוכח ההבדלים בתנאי השטח ובקרבה לגבול. אולם

כיוון שגם הסטינגר וגם הוולקן יצאו משירות מסיבות טובות לזמנם (היעלמות האיום האווירי הקונבנציונלי) ואנשי

המילואים שלהם שוחררו, כשקם איום חדש לא הייתה לצה"ל האפשרות לבדוק את יעילותם – או, תחילה, אפילו לא

הייתה האפשרות לקיים חשיבה בנושא

[71] עין דר (2020), עמ' 44–45

להדגמה אפשר לציין את המעמד המיתולוגי-כמעט של מל"טי הבייראקטר הטורקיים

בתחילת הלחימה באוקראינה, עד כדי הצהרה כי הם "משנים את פני הלוחמה", והיעלמותם בעברית: הנקין, י' (2022). /

המהירה מקדמת הבמה כאשר ירדה יעילותם בשל טקטיקות נגד, אף כי הם עדיין בשימוש "הגדולים" מכים שוב: לקחי

ומועילים במידה מוגבלת. ר' למשל "The Big Three" Henkin, Y. (2022, November). Revisited: Initial Lessons from 200 Days of War in Ukraine. Expeditions with MCUP

באוקראינה. מערכות https://www.usmdu.edu/Portals/218/EXP_Henkin_BigThreeRevisited_PDF.pdf

Revisited: Initial Lessons from 200 Days of War in Ukraine. Expeditions with MCUP

https://www.usmdu.edu/Portals/218/EXP_Henkin_BigThreeRevisited_PDF.pdf

https://www.usmdu.edu/Portals/218/EXP_Henkin_BigThreeRevisited_PDF.pdf

https://www.usmdu.edu/Portals/218/EXP_Henkin_BigThreeRevisited_PDF.pdf

https://www.usmdu.edu/Portals/218/EXP_Henkin_BigThreeRevisited_PDF.pdf

https://www.usmdu.edu/Portals/218/EXP_Henkin_BigThreeRevisited_PDF.pdf

https://www.usmdu.edu/Portals/218/EXP_Henkin_BigThreeRevisited_PDF.pdf

https://www.usmdu.edu/Portals/218/EXP_Henkin_BigThreeRevisited_PDF.pdf

https://www.usmdu.edu/Portals/218/EXP_Henkin_BigThreeRevisited_PDF.pdf

https://www.usmdu.edu/Portals/218/EXP_Henkin_BigThreeRevisited_PDF.pdf

https://www.usmdu.edu/Portals/218/EXP_Henkin_BigThreeRevisited_PDF.pdf

https://www.usmdu.edu/Portals/218/EXP_Henkin_BigThreeRevisited_PDF.pdf

https://www.usmdu.edu/Portals/218/EXP_Henkin_BigThreeRevisited_PDF.pdf

https://www.usmdu.edu/Portals/218/EXP_Henkin_BigThreeRevisited_PDF.pdf

https://www.usmdu.edu/Portals/218/EXP_Henkin_BigThreeRevisited_PDF.pdf

https://www.usmdu.edu/Portals/218/EXP_Henkin_BigThreeRevisited_PDF.pdf

https://www.usmdu.edu/Portals/218/EXP_Henkin_BigThreeRevisited_PDF.pdf

https://www.usmdu.edu/Portals/218/EXP_Henkin_BigThreeRevisited_PDF.pdf

%D7%94%D7%A2%D7%95%D7%9C%D7%9D-
%D7%AA%D7%95%D7%A2%D7%9C%D7%AA%D7%94-
%D7%A0%D7%96%D7%A7%D7%99%D7%94-
%D7%95%D7%9C%D7%A7%D7%97%D7%99%D7%94-%D7%93-%D7%A8-
%D7%99%D7%92%D7%99%D7%9C-%D7%94%D7%A0%D7%A7%D7%99%D7%9F

"האדמה מצמיחה לוחמי התנגדות כפי שהיא מצמיחה זיתים": ניצחון ותבוסה בעיני ההתנגדות

ד"ר שגיא פולקה, עמית מחקר במרכז משה דיין, אוניברסיטת תל אביב 13.11.2024

תפיסת הניצחון תודעת אויב אסלאם התנגדות

"אללה משאיר אחרי כל מפקד מפקדים, ומכל חייל [נולדים] עשרה חיילים ומכל שהיד אלף לוחמי התנגדות". מאמר על התהום הפעורה בין תפיסת הניצחון במערב בכלל ובישראל בפרט לעומת התפיסה בקרב ארגוני ההתנגדות. וכיצד פגיעה מורלית והסברתית שקולה בעיני האויב לפגיעה צבאית

"הניצחון הוא אורך רוח של שעה". אמירה בהשראת החדית' הנבואי. מקור:
<https://www.youtube.com/watch?v=kvH8Dhj5mWQ>

בשנות ה־80 של המאה ה־20 קמו ארגוני ההתנגדות (מְקַאֻמָּה) האסלאמיים העיקריים שעמם מתמודדת ישראל, הן ארגונים סונים, דוגמת חמאס והג'האד האסלאמי (גא"פ) בפלסטין, הן שיעים דוגמת חזבאללה ארגונים אלה קמו כחלק מההתעוררות האסלאמית.¹ יש ארגונים נוספים, הן סונים והן שיעים, דוגמת דאעש ואל־קאעדה בסנה, וג'מאעת אנצאר אללה (החות'ים) אך מאמר זה אינו מתמקד בהם. מיכאל מילשטיין במחקרו על המקאומה כתב כי ההתנגדות היא הרבה מעבר לשיטת לחימה או משנה צבאית – היא תפיסת עולם כוללת. על אף שרעיון ההתנגדות אינו משקף משנה סדורה, אפשר לאתר קווי דמיון בסיסיים בעקרונות המנחים של כלל הגורמים המייצגים אותו. מאבקם של ארגוני ההתנגדות האסלאמיים מונע מכוח ציווי אלוהי מחייב, המבוסס על הבטחה (וְעַד) אלוהית לניצחון ודאי בעתיד ועל שלילה מוחלטת של האויב ועצם קיומו.²

לפי משנתם של ארגונים אלה, במציאות הקיימת יש לאויבי האסלאם, ובראשם אמריקה וישראל, יתרון צבאי־טכנולוגי מובהק שאינו מאפשר את הכנעתם המהירה. לפיכך, ארגוני ההתנגדות דבקים בתפיסת המערכה כמופע רב ימים ורב דמים. לוחם ההתנגדות מצויד באורך רוח (צֶבֶר) ובעמידה איתנה (צִמּוּד, תִּבְאָת) הנובעים מתוך אמונה. הדבר מעוגן, למשל, בפסוק הקראאיני (3:200): "הוי המאמינים, עמדו והתנגדו בעוז רוח, ועמדו על המשמר (רִבָּאט), והיו יראים את אללה, למען תעשו חיל".³

מאז 1967, ובעיקר משנות ה־80 שעה שקמו חמאס וחזבאללה, שינה המונח ניצחון (נֶצַח) את משמעו ואת הגדרתו. המוטו של תנועות ההתנגדות בתפיסת הניצחון שלהן הוא התפיסה הקראאנית ולפיה "אין ניצחון ניתן בלתי אם מאללה האדיר והחכם" (וּמָא אֲלַנְצָר אֲלֵלָא מִן עֵנֶד אֲלֵלָה). הפועל נצר פירושו עזר, סייע ל, כלומר סיועו של אללה למאמינים לנצח את אויבם. תפיסה זו מפקיעה את הניצחון מידי האויב, ומפקידה אותו

בידי אללה. הדבר משתקף בסמל של גדודי עז אל־דין אל־קסאם, הזרוע הצבאית של חמאס, ב
הרישא של הפסוק (8:17): "לא אתם הרגתם אותם, כי אם אללה הרגם".

במאמרם של איתי ברון וכרמית ולנסי כתבו השניים כי לרעיונות האסטרטגיים והאופרטיביים שהתפתחו "בצד השני של הגבעה" יש מקורות מגוונים מאוד. לדבריהם זוהי שיטה אקלקטית ששאבה את יסודותיה ממגוון רחב של מקורות – דתיים וחילוניים, מזרחיים ומערביים, עיוניים ומעשיים. האסלאם, ציינו, ממלא שלושה תפקידים בארגוני הג'האד: הסברה – כדי לגייס את הלוחמים וליצור אהדה ציבורית רחבה לעניינים של הארגונים ושל המדינות הנלחמים נגד המערב; הדרכה צבאית – בעיקר בתחום הטקטיקה; גיבוש רעיונות אסטרטגיים ואופרטיביים. למשל המושגים האסלאמיים "צבר", "סבלנות", ריסון עצמי, הבלגה ו"צמוד", עמידה איתנה ונחושה, הם שווי ערך לרעיונות ההתשה והספיגה.⁴ בהרצאה שנתן ברון, סקר את ההתפתחויות באסטרטגיה הצבאית של ארגוני ההתנגדות מניצחון שהוא אי הפסד, עבור דרך שאיפה לאיזון כוח מול ישראל והשלב של האמונה ביכולת להכריע את ישראל וסוף עידן ההכרה בנחיתות צבאית של הארגונים האסלאמיים. בהרצאה זו נעדר לחלוטין הרכיב האמוני בתפיסתם של ארגוני הג'האד.⁵ מאמר זה מתרכז ברכיב זה, ובמקומו בתפיסת הניצחון שלהם.

אי הפסד = ניצחון

בעימות הצבאי־קוננווציונלי הכרעה, ניצחון או תבוסה, הם מונחים שמישים וברורים יחסית לשני הצדדים. ב־1967 הכירו הערבים כי הפסידו במלחמה (ששת הימים), וכינו תבוסה זו בשם נְכֶסֶה – הישנות המחלה – כהמשך לנְכֶבֶה (אסון) ב־1948 – הקמת מדינת ישראל ומלחמת העצמאות. לאחר 1967 נכתבה ספרות לקח שניסתה להתחקות אחר שורשיה.⁶ במלחמת 73' (מלחמת יום הכיפורים) המונח ניצחון נשא מטען תרבותי רגשי, ולא עוד מונח צבאי גרידא. המלחמה נקראת בפי הערבים "מלחמת אוקטובר" או "מלחמת רִמְצ'אן" (המלחמה נפתחה ב־10 ברמצ'אן, 6 באוקטובר), ונתפסת כניצחון מזהיר, שכן לדבריהם הצבא הבלתי מובס – צה"ל – הובס. הניצחון אף מוסבר בחזרת המוסלמים לאסלאם וההתעוררות האסלאמית (אל־צַחְוּה אל־אסלאמיה). צליחת תעלת סואץ שזכתה לשם "פעולת בדר", הפכה לתמונת הניצחון ומעין תחילת המסע של מחיקת הבושה של 67'.

לעומת מלחמות עם צבאות של מדינות, בהתמודדות עם אתגר ההתנגדות יש קושי מהותי להשתמש במונחים ניצחון, הכרעה ותבוסה, שכן, בעיני האויב, ההתמודדות אינה מוגבלת בזמן ונשענת על יסודות של אורך רוח ושל נכונות להקרבה (תַצְחִייה). לכן קשה עד בלתי אפשרי לסמן הכרעה נקודתית ברורה וחדה. גורמי ההתנגדות רואים את מטרותם הבסיסיות למנוע מישראל את ההכרעה הצבאית הקלסית. הם רואים יכולת לממש ניצחון במערכה הצבאית באמצעות אי הפסד או מניעת הכרעה מישראל. על כן הם משתמשים באמצעי הלחימה הא־סימטרית, דוגמת ריכוז מאמץ לפגיעה בעורף האזרחי של האויב, בעיקר באמצעות ירי רקטות ופיגועים. ארגוני ההתנגדות שואפים לריבוי נפגעים בקרב האויב, נוכח ההבנה שלהם בנוגע לרגישות הגבוהה במערב לאבדות בנפש. הם יוצרים מיזוג מכוון בין האוכלוסייה האזרחית לכוחותיו הלוחמים, ופועלים מתוך ריכוזי האוכלוסייה כדי להעמיד דילמות מוסריות תוך שהוא משתמש בג'האד התקשורתי (ג'האד אַע־לַאמִי).⁷

אהוד יערי במאמרו לאחר מלחמת לבנון השנייה על דוקטרינת המקאומה, כתב כי מהות ההתנגדות היא לשפוך דם. לכן טוב יותר, בעיני ארגוני ההתנגדות, להתרכז בפגיעה באזרחים. המוקד הוא דם ולא אדמה והמאמץ מכוון לשלול ניצחון מישראל ולא להשיג תוצאה מהירה.⁸ יש לציין כי סימן היכר בולט של ארגוני ההתנגדות הוא מודעותם לנחיתותם הצבאית מול האויב. לפיכך הם חותרים לשמר את הזיהוי שלהם כקורבן (צַחִייה) שמתמודד עם התליין (ג'לַאד) – מעמד שלשיטתם מקנה להם אהדה ציבורית ואף לגיטימציה לכל סוג של פעולה שינקטו.

תמונה שהפכה לסמל: הילד פארס עודה ממחנה אל-זיתון בעזה. נורה בידי צה"ל במהלך האנתפאדה השנייה בנובמבר 2000, כשהוא זורק אבנים לעבר הטנק. מקור: ויקיפדיה

תפיסת הניצחון האסלאמית של ארגוני ההתנגדות

בעיני ארגוני ההתנגדות, מטרת לוחמי הג'האד שלהם היא לממש את ההבטחה האלוהית לניצחון המאמינים על פני הכופרים. למעשה, פעילי הג'האד עושים את המאמץ האנושי למימוש רצון האל. בעיני ארגוני ההתנגדות, אללה כבר הכריע את המערכה לטובת האמת המוסלמית, אך בני האדם טרם רואים זאת. ניצחון הצד המוסלמי במערכה הוא פרי דרכיו של אללה ביקום, ולפיהם המעטים המאמינים יכריעו את הרבים והכופרים. לכן אין תמה כי כל אימת שישראל הכריזה על ניצחון הצד השני קיים אף הוא עצרת ניצחון ונשא תפילות הודיה לאללה על ניצחונו.

תפיסת הניצחון של ארגוני ההתנגדות ניזונה ומושתתת על התפיסה הדתית של דרכי אללה להבאת הניצחון ולחיזוק (תמְכִין) הצד המוסלמי. לחיזוק כמה סיבות, ואחת מהן היא לאמץ את דרכו של אללה לניצחון שהיא מיזוג בין הסתמכות על אללה ועל חסדיו לצד השתדלות (אֶל־אֶחֶד' בְּאֶל־אֶסְבָּאב) והכנה (אֶעְדָּאד) מנטלית וצבאית. רעיון זה מובע בין היתר בפסוק (47:7) שארגוני הג'האד מצטטים רבות: "הוי המאמינים, אם תושיטו עזרה לאללה, יושיט גם הוא עזרה לכם ויעמידכם איתן על רגליכם". לפי פסוק זה, המאמינים יסייעו להפצת דתו של אללה על ידי השתתפות בלחימה, ואללה יסייע להם לנצח את אויביהם. את השילוב בין ההיסמכות על אללה להכנה ולמעשה מזהים המוסלמים בכלל וארגוני הג'האד בפרט בדרכו של הנביא מחמד. הלה סמך על אללה, אך עשה גם הכנה ותכנון, למשל, בהגירתו לאל־מדינה ובמסעות המלחמה שלו.⁹

בספרון כיס שיצא מטעם "מחלקת הגיוס וההכוונה" (דֶאא'ִירַת אֶל־תַּעַבָּאָה וְאֶל־תַּוְּגִיָּה) בגדודי אל־קסאם, מפורטים סיבות הניצחון על האויבים. אף לא אחת מהן צבאית: אמונה, נאמנות לאללה (אֶחְלָאֵץ) ומעשים טובים. מתן עזרה לדתו של אללה כלומר לאסלאם. היסמכות על אללה (תוּכַל) ועשיית השתדלות. התייעצות בין האחראים לשם גיוס הצבאות. עמידה איתנה (ת'בִּאָת) בעת שפוגשים את האויב בשדה הקרב. אומץ לב, גבורה והקרבה (תצ'חיה). אמירת תפילות בקשה ונוסחים שבהם מזכירים את אללה. ציות לאללה ולשליחו. שמירה על אחדות דעים ולא להתווכח ולחלוק זה על זה. אחד מסודות הניצחון הוא גילוי אורך רוח (צֶבֶר) ולגבור על האויבים בגילוי אורך רוח (מֶצֶאבֶּרָה).¹⁰

سادساً: خلاصة أسباب النصر على الأعداء:

١. الإيمان والإخلاص والعمل الصالح.
٢. نصر دين الله تعالى.
٣. التوكل على الله تعالى والأخذ بالأسباب.
٤. المشاورة بين المسؤولين لتعبئة الجيوش.
٥. الثبات عند لقاء العدو.
٦. الشجاعة والبطولة والتضحية.
٧. الدعاء والذكر الكثير.
٨. طاعة الله تعالى ورسوله ﷺ.
٩. الاجتماع وعدم النزاع.
١٠. الصبر والمصابرة.

١١. الرغبة فيما عند الله تعالى.
١٢. إسناد القيادة لأهل الإيمان.
١٣. التحصن بالدعائم المنجيات من المهالك والمضائى ونزول العذاب.

בחינת רכיבי הניצחון בעיני ארגוני ההתנגדות

שילוב בין הסתמכות על אללה ועשיית השתדלות. ביטוי לשילוב זה ניתן למצוא בהסבר של מזכ"ל חזבאללה, חסן נצראללה (סוכל ב־27 בספטמבר 2023), למה שהגדיר ניצחון חזבאללה ותבוסת (הזימה) ישראל במלחמת לבנון השנייה¹¹. בנאום הניצחון שלו הדגיש את היתרון הגדול של ישראל על פני חזבאללה. "כיצד יכול שכל של בן אנוש להעלות על הדעת שמספר אלפים מבניכם לוחמי התנגדות לבנונים, עמדו 33 יום באדמה שחשופה לשמיים ומול חיל האוויר החזק ביותר במזרח התיכון, שלו גשר שמעביר אליו פצצות חכמות מאמריקה דרך בריטניה ועד לישראל?"¹² ההסבר של נצראללה למה שהגדיר ניצחון, שבעיניו הוא אלוהי, היסטורי ואסטרטגי, למרות נחיתותה הצבאית, הוא סיוע מאללה (נֶצַר מן אללה) ותמיכתו. הניסיון הזה, לדבריו, נשען על "אמונה, ודאות (יקין), הסתמכות על אללה (תוכל) ונכונות להקרבה בפן המורלי רוחני, אך גם על שכל, תכנון, ארגון, אימון וחימוש, או כפי שאומרים השתדלות".

אורך הרוח. גם מבחינת חמאס, המאבק נגד ישראל אינו נמדד במונחים של חיי שעה אלא של חיי עולם. תקתוקו של שעון האסלאם שונה בתכלית מן השעון הביולוגי של חיי האדם.¹³ לפיכך נכתב באמנת חמאס מאוגוסט 1988: "אף אם חוליות [הג'האד] רחוקות זו מזו [בתולדות תנועות הג'האד], ולמרות המכשולים אשר מניחים בפני לוחמי הג'האד מי שנוהים אחר הציונים, הרי שתנועת חמאס מצפה למימוש הבטחת אללה, יארך הזמן ככל שיארך. תפיסת הזמן של חמאס מתבטאת באמירה השגורה: 'הניצחון בא עם אורך הרוח, הרווחה באה עם המצוקה, ועם הדוחק באה ההקלה'".¹⁴ אין תמה כי חמאס מציגה בפני לוחמיה את אורך הרוח כאחד מגורמי הניצחון על ישראל.¹⁵ גילוי קוצר רוח של ישראל בניהול המערכה, והחיפזון לבקשת הפסקות אש בזמן הלחימה, נתפסים כביטוי לתבוסה ישראלית.

תנועות הג'האד מדגישות בפני לוחמיהן כי כל מבחן בדרך למימוש ההבטחה האלוהית של ניצחון האסלאם על אויביו הוא תנאי להשגת הניצחון והביסוס. כמאמרו של האמאם מחמד בן אדריס אל-שאפעי שנשאל מה עדיף למאמין: לעמוד בפני מבחן או לזכות לביסוס ולניצחון, השיב תשובה ששגורה בקרב הג'האדיסטים: הביסוס הוא רק בעקבות עמידה של המאמין במבחן.¹⁶ ג'האד – ניצחון או מות קדושים. ארגוני ההתנגדות, חמאס וחזבאללה, מציגות בפני פעיליהן תמונה ולפיה לג'האד שני פירות: מות קדושים (למות כשהיד, שְהַאֲדָה) וניצחון (נצח). השהיד זוכה בגמולים רבים בעקבות מעשה ההקרבה שלו, ולוחמי הג'האד והאומה המוסלמית זוכים לניצחון בעקבות הקרבתו. את היחס בין אסתשהאד, מות קדושים, לניצחון היטיב לבטא נעים קאסם, מזכ"ל חזבאללה שנבחר לאחר סיכולו של חסן נצראללה: "חינוך לניצחון אינו מבטיח את השגת הניצחון, והוא מכשיל את קלפי הכוח הטמונים באומה. לעומת זאת, חינוך לאסתשהאד מפיק את פירות כל היכולות ומממש את הניצחון, את האסתשהאד או את שניהם יחד. [חינוך זה לאסתשהאד] פותח את האופקים לכל האפשרויות ונושא את תקוות הניצחון".¹⁷

בספרו החשוב על אודות חזבאללה התייחס קאסם לשאלה האם הרצון להיות שהיד משמעו הכשלת הרצון לנצח? על כך השיב בשלילה – מי שמקריב את עצמו זוכה באסתשהאד, ואילו לוחמי הג'האד והאומה המוסלמית זוכים בניצחון. הרעיון מעוגן בקראא'ן (9:52) ומובע בביטוי "אחת משתי הטובות" (אחדא אל-חסנין), כלומר ניצחון בקרב או אסתשהאד.¹⁸ אמירה זו מיוחסת גם לשיח' עז אל-דין אל-קסאם שנהרג בידי הבריטים (1935). קאסם בספרו העדיף שפעילי ההתנגדות של חזבאללה יתחנכו על אסתשהאד ולא על ניצחון. זאת כיוון שאם יתחנכו על ניצחון והוא יהיה מטרם – אם ייראו סימני הניצחון רחוקים או מעורפלים הם לא יתחרו עוד להתעמת עם האויב. אולם אם יתחנכו על אסתשהאד – ישקיעו את המקסימום. אם יהפכו לשהידים – השיגו את שייחלו לו; אם ינצחו – זהו חסד של העולם הזה עבורם שהוא פרי הג'האד שלהם. החינוך לניצחון מחייב להסתמך על אפשרויות ועל יכולות חומריות, ואילו החינוך לאסתשהאד מטפח את ההיבטים הרוחניים בלוחמים ומקשר את הלוחם לאללה אף אם האפשרויות החומריות מעטות מאוד.¹⁹ לדבריו, הדגם לחיקוי בחינוך לאסתשהאד הוא אל-חסין בן עלי, נכדו של הנביא מחמד, בקרב כרבלאא' (680), שהוא "אדון השהידים" ודגם לחיקוי עבור לוחמי הג'האד השיעים.

סיכולים ממוקדים המקדשים את המוות. לנוכח מקומה של השאהדה בארגוני ההתנגדות, יש מקום לדון בהשפעת הסיכולים הממוקדים עליהם. על אף שיש להם השפעה רבה על הארגונים, אין לשגות באשליה כי

הדבר יביא להיעלמות הרעיון העומד בבסיס הלחימה שלהם. בהודעת חזבאללה בעקבות סיכול נ בספטמבר 2024 נאמר בין היתר: "כבוד הסיד חסן נצראללה הצטרף לחבריו שהידיים העצומים אשר הוא הנהיג את תהלוכתם שלוש שנה. הוא הנהיגם בתהלוכה זו מניצחון לניצחון עד שהגיעו למערכת 'התמיכה' (אסנאד, בחמאס במערכת מבול אל־אקצא) והגבורה לשם תמיכה בפלסטין, בעזה ובעם הפלסטיני העשוק. אנו מנחמים על אסתשהדותו, ומברכים אותו על שזכה באותו האלוהי הגבוה ביותר, שהיד בדרך לירושלים ולפלסטין".²⁰ אותם מנהיגי ארגוני הג'האד שישראל סיכלה קיימו הלכה למעשה את הנאמר בקראין (33:23): הם קיימו את נדרם להיות שהידיים. למרות חלוף הזמן, מאז התחייבותם למות למען אללה, ועד רגע ההקרבה הם לא המירו את התחייבותם.

ההודעה כללה הבטחה והתחייבות של הנהגת הארגון לנצראללה להמשיך בג'האד נגד ישראל, לתמוך בעזה ובפלסטין ולהגן על העם הלבנוני. כחלק מהבטחה זו ציינו כי לוחמי הג'האד של חזבאללה הם הפיקדון (אמאנה) והערבון של נצראללה. כלומר הם אלה שימשיכו את דרכו וילכו לאורו. אמנם גופו מת אך מחשבתו, רוחו, הקו שבו דגל ודרכו נמצאים בליבם של לוחמי הג'האד. במותו ובהפיכתו לשהיד ציווה נצראללה ללוחמי חזבאללה למות כשהידיים למען מימוש המטרה.

רוח דומה משתקפת בהודעת חמאס לאחר הסיכול של יחיא אל־סנואר באוקטובר 2024. "אנו ממשיכים בדרכה של חמאס, וגחלת הרוח של מבול אל־אקצא תמשיך לבעור ולהפיח חיים בנפשות בני עמנו. אנו [נאמנים] להתחייבותך, אבו אבראהים, והנס שלך לא ייפול אלא יישאר נישא ומונף אל על". בחמאס ביקשו להעביר את המסר כי למרות הסיכולים הממוקדים של ישראל בצמרת מנהיגי חמאס זו תמשיך את דרכה. במלים אחרות למרות שיירת השהידים (קאפלת אל־שהדא) הרעיון של חמאס לא מת והוא שוקק חיים.

בנאומו של דובר הזרוע הצבאית של חמאס, אבו עבידה, לרגל שנה למבול אל־אקצא, התייחס בהרחבה למדיניות ההתנקשויות (אֶעֱתִיאלָאֵת; בפי ישראל: סיכולים ממוקדים) וברור שדבריו רוויים לוחמה פסיכולוגית. אולם גם מרטוריקה זו אפשר ללמוד על סגור ליבו של האויב. לדבריו, "השמחה של ישראל מהחיסולים היא משכך כאבים דמיוני ומטעה, שמחה קצרה ושכרון מקרי". את המענה של חמאס לסיכולים הם משאירים, לדבריו, בידי אללה (8:30): "הכופרים חרשו מזימה נגדך, לאוסרך או להורגך או לגרשך. הם חרשו מזימה, ואף אללה חרש מזימה, ואללה הוא הטוב שבזוממים". התשובה של חמאס לסיכולים היא כי פעילי הג'האד פועלים ברצון אללה ובהשגחתו, ואללה "משאיר אחרי כל מפקד מפקדים, ומכל חייל [נולדים] עשרה חיילים ומכל שהיד אלף לוחמי התנגדות. האדמה הזאת [פלסטין] מצמיחה לוחמי התנגדות, כפי שהיא מצמיחה זיתים, והיא מורישת לדורות סירוב להיכנע (אֶבָאֵא), כפי שירשו זאת אלפי נביאים, חברי הנביא, הולכים בדרך הישר ולוחמי ג'האד הרצים באדמתו [של אללה] המקודשת".²¹

בסיס הניצחון – אורך רוח של שעה

מקרי בוחן לתפיסת הניצחון של ארגוני ההתנגדות

ניצחון חמאס ב"צוק איתן" – היתוש גורם לדימום בגלגל העין של האריה

בתום מבצע "צוק איתן" פתח אסמאעיל הניה (סוכל באיראן ב־31 ביולי 2024) את נאום הניצחון שלו בציטוט מספר פסוקי קראין שהמסר שלהם הוא כי הניצחון של חמאס הושג באמצעות אללה. למשל ציטט את סוּרַת אל־פֶתַח, 48, 1-4. לפי ההקשר שבו השתמש בפסוקים והפסוקים עצמם שבחר לצטט, החשיב את ניצחון חמאס כ"פֶתַח מִבְּיָן" (הכרעה נחרצת). הניה ציטט גם את סוּרַת אל־רוּם, 30, פסוקים 4-5 כדי להעביר את המסר שהמאמינים שמחים בניצחונם של אללה.²²

בספר שיצא בחמאס וסיכם את ניצחון חמאס ב"צוק איתן" (בפי חמאס אל-עצף אל-מאכול – כמוץ כתב מרואן עבד אל-כרים עיסא אבו אל-ברא', סגן מפקד גדודי אל-קסאם, שסוכל בידי ישראל ב־2024) כי מערכה מעין זו "שוברת את תיאורית הביטחון הציונית על כל יסודותיה. אותה התיאוריה שהניח מייסד מדינתם הפושעת, דוד בן גוריון, בראשית שנות ה־50 של המאה הקודמת, ואשר נחשבת כמקור הסמכות והחוק המקודש של המוסדות הביטחוניים והצבאיים של מדינת הכיבוש".²³

סימני המבשרים את הניצחון המצופה במערכת "אל-עצף אל-מאכול". על הכריכה תמונותיהם של שלושה מבכירי הזרוע הצבאית שהרג צה"ל: מחמד אבו שמאלה, רא"ד אל-עטאר ומחמד ברהום. למטה: שלושת השבויים הישראליים הדר גולדין, אברה מגיסטו ואורן שאול

בהתייחסו למחיר ששילמה חמאס במערכה, ובכלל זה מותם של מפקדים בכירים בזרוע הצבאית, כתב עיסא: "המס שיש לשלם בשדות הכבוד, הג'האד וההתנגדות נמוך בהרבה ממס השפלות והכניעה". אחד ההישגים שרשמה חמאס לעצמה במערכה זאת הוא פגיעה במה שהיא הגדירה "לב הישות" – תל אביב. ב־12 ביולי 2014 פרסמו גדודי אל-קסאם הודעה בעברית ובערבית, כי הם עתידים להפציץ את תל אביב בשעה 21:00 בדיוק. זהו הישג תודעתי ומנטלי חשוב שהגדירה חמאס: "הפצצת תל אביב, בירה פוליטית וכלכלית וסמל הישות, העיר שמרגישה הכי בטוחה ושקטה, היא התפתחות עצומה בהשפלת האויב. צבאות ערב במלחמות הרבות עם ישראל לא הצליחו לפגוע בסמל זה, להוציא הצבא העיראקי בזמן מלחמת המפרץ השנייה שהפגז את תל אביב ב־39 רקטות. באה ההתנגדות בעזה שנתונה במצור, ופגעה בסמל זה באמצעות עשרות רקטות מייצור מקומי. 'למדו את הלקח, כל אשר עיניהם בראשם!' (59:2), 'ובזאת צפונים אותות לנשמרים לנפשם' (20:54).²⁴

את תפיסת הניצחון של חמאס ביטא היטב ח'אלד משעל שהיה באותה תקופה ראש הלשכה הפוליטית של חמאס.²⁵ לדבריו, למרות הפער העצום ביכולות בין ישראל לחמאס ההיסטוריה מלמדת כי "הקורבן האמיץ בעל הכבוד יכול לעשות הרבה. 'היתוש גורם לדימום בגלגל העין של האריה'". הדימוי של היתוש והאריה הוא בית שיר של המשורר העבאסי הנודע אל-מתנבי.²⁶

ניצחון חמאס ב"שומר החומות" – ניצחון מהאזעקה הראשונה

בספר שיצא בזרוע הצבאית של חמאס לאחר מבצע "שומר החומות" (2021 – חמאס קראו לה "סיף אל-קדס", חרב ירושלים) כתב סנואר כי מערכה זו הייתה בו בזמן עם האסון שפקד את העם הפלסטיני ב־1948 (המערכה החלה ב־10 במאי). לדבריו, "סבב זה [כלומר "שומר החומות"] תקע את המסמר האחרון בארון הקבורה של המדינה הזאת [ישראל] [...] הסבב רשם כישלון חרוץ ביישום התיאוריות של דו קיום

והשתלבות שהאויב ניסה להעביר משך שנים ארוכות בערים הפלסטיניות הכבושות במשולש ובנגב.²⁷

באותו הספר הגיעה הנהגת חמאס למסקנה כי לאחר ניצחון ההתנגדות במערכה נשברו ההילה והפחד מפני הכיבוש, ונשבר מיתוס ההרתעה של הצבא המכונה באופן שקרי ומזויף "הבלתי מנוצח". אחד ההישגים שראתה במערכה הוא כי היא הדגישה בפני העולם ובפני ישראל כי ירושלים היא פלסטינית, ערבית ומוסלמית, והיא קו אדום בעיני חמאס בפרט והעולם המוסלמי בכלל. מנהיגי חמאס סברו כי במערכה זו הגיעה חמאס עם ישראל למאזן הרתעה באמצעות הכנסת נשק איכותי בדמות רקטת עי'אש 250. "הפצצה תמורת הפצצה, הפקרת דם תמורת הפקרת דם, דם תמורת דם" באמצעות שטף רקטות על תל אביב, נמל התעופה בן גוריון, שדה התעופה רמון ושימוש בכטב"מים מתאבדים. הישג נוסף שראתה לנגד עיניה הוא שנבצר מישראל להרוס את המנהרות או להיכנס קרקעית לעזה. כמו כן "הישות הציונית נכשלה בהרג מפקדי ההתנגדות הצבאית, ובמיוחד [לא הצליחה] להתנקש ביחיא אל-סנואר (סוכל ב־16 באוקטובר 2024) ובמחמד אל-צ'יף (סוכל ב־13 ביולי 2024)".

סנואר סיכם את הישגי חמאס: "אנו סבורים, אחרי שאנו סומכים על אללה, שהבסת האויב הזה הפכה להיות כמטחוי קשת או קרוב מזה, ברשות אללה. ההתנגדות [חמאס] והנהגתה הפוליטית והצבאית הניחו תוכנית כוללת למערכת הבטחת הפעם השנייה (ועד אל-א'ח'רה) [בדיעבד, הכוונה ל־7 באוקטובר]. אנו בהנהגת תנועת חמאס בקשר הדוק ותיאום חסר תקדים עם הכוחות והפלגים הלאומיים והאסלאמיים כולם, כדי להתקדם בפרויקט האסטרטגי לשיבה (עִידָה) ולשחרור (תַחְרִיר).²⁸

ספר ניצחון חמאס ב"חרב ירושלים". "סימנים המבשרים את הניצחון הברור במערכת חרב ירושלים האיתנה". תמונת השער היא של באסם עיסא (אבו עמאד), מפקד מחוז עזה שנהרג בידי ישראל (12 במאי 2021)

מ"שומר החומות" ל"חרבות ברזל"

בחוברת שסיכמה את ניצחון חמאס ב"שומר החומות" נפרסת אסטרטגיה המבוססת על עקרונות ה' בקראאין, ובדיעבד הם עם הפנים למה שעתידי להיות מתקפת 7 באוקטובר:

הכנה (אָנְדֶאד). בהתבסס על הנאמר בסוּרַת אל־אֶנְפַּאל, 8, 60: "הכינו כוח לקראתם ככל שתוכלו, וסוסים רתומים לקרב (רִבָּאט), אשר בהם תזרעו מורא בלב אויב אללה ואויבכם". איש הדת הפופולרי, מחמד ראתב אל־נאבלסי, שמדבריו ציטטו בחמאס, סיכם את הצלחתה להפוך את מאזן הכוח ב"חרב ירושלים": "אחינו בעזה אימצו חוק קראאין זה [8, 60 הכנת הכוח] ואת סיבות הניצחון אשר רצה אללה, יתגדל ויתעלה, והכינו לצד השני [לישראל] כוח ככל שהם יכולים".²⁹

התקפה מפתיעה (מְבַאעִיתָה). עיקרון שאותו מבססים בחמאס על פסוק 23 בסורת אל־מא'דה, 5, שיהפוך להיות חלק מסמליל מבול אל־אקצא. "היכנסו עליהם בשער, וכאשר תיכנסו בו, תהיו הגוברים". חמאס פירשו עיקרון זה של כניסה לבתי היהודים: "כאשר תיכנסו לאנשים בתוך בתיהם יישברו ליבותיהם ויתחזקו ליבותיהם; הם יחושו תבוסה (הזימה) בנפשותיהם ונגזר לכם לגבור עליהם". היהודים פוחדים מהמאמינים המוסלמים (מחמאס) יותר משהם יראים מאללה. הדבר מבוסס על הנאמר בקראאין (59:13) ומנהיגי חמאס מסבירים אותו כך: היהודים יודעים כי לוחמי הג'האד בזרוע הצבאית עורגים למות למען אללה ולחיות בחסות אללה בגן העדן, וערגה זו חזקה יותר מהערגה של היהודים לחיות בעולם הזה.

בית הקברות של היהודים הוא בפלסטין. הדבר מעוגן מבחינת חמאס בקראאין (17:104): "אחרי [פרעה] אמרנו לבני ישראל, שבו בארץ, וכאשר תתקיים הבטחת הפעם השנייה (ועד אל־אח'ירה), נביאכם מכוּנסים (לפיפן)". בחמאס התבססו על פירושו לקראאין של איש הדת המצרי הנודע, מחמד מתולי אל־שעראוי (מת ב־1998), שהיה שר ההקדשים במצרים (בשנים 1976–1978). לפי פירוש זה שאומץ על ידי חמאס הבטחת הפעם השנייה בפסוק זה (17:104) היא כהבטחה בפסוק 7. זו הפעם השנייה שבה בני ישראל יבצעו השחתה (אֶפְסָד), והכוונה היא לתקופה הנוכחית. אז "יתקבצו היהודים במולדת אחת כך שתקום הבטחת אללה לשים להם קץ".

רק כאשר היהודים יהיו באותו המקום ויתקבצו באותה חלקת אדמה, יוכלו המוסלמים להכחידם "ולהכות בהם מכת אדיר נאדר כוח" (54:42) והיהודים לא יוכלו לחמוק. מימוש הבטחה אלוהית זאת, כפי שפירשו מנהיגי התנועה, היא בידי הזרוע הצבאית. "אולי מערכת 'חרב ירושלים' היא התחלת הדרך לשחרור מסגד אל־אקצא וירושלים (בית אל־מקדס) ולאחר מכן ההחרבה (תַּתְבִּיר; 17:7), כך שפלסטין תהיה בית קברות ליהודים, ברשות אללה יתעלה. שכן היא הארץ המבורכת לעולמים, ובכך [במערכה לשחרור פלסטין] היא תניח לעולמים מהשחיתות היהודית.

למלחמה בין ישראל לחזבאללה העניק שיח' נעים קאסם, מחליפו של חסן נצראללה כמנהיג חזבאללה, את השם "מערכת גיבורי המלחמה" (אולי אל־באס). השם לקוח מפסוק 5 בסורת אל־אסרא', 17. גיבורי המלחמה הם עבדי אללה שנשלחו אל בני ישראל להענישם על השחתתם את האדמה. העונש בא לידי ביטוי בכניסתם למושבות היהודים ולבתיהם, וכך קוימה הבטחת הפעם הראשונה להעניש את היהודים. בנאומו ביום ה־40 לסיכולו של נצראללה ניתח קאסם את מרכיבי הכוח של חזבאללה.³⁰ קאסם מנה את שלושת רכיבי הכוח של חזבאללה: האמונה החזקה והשורשית של לוחמי ההתנגדות שגורמת להם לעמוד לצד האמת, העמידה האיתנה, השחרור והעצמאות, העוצמה והכבוד; לוחמי ההתנגדות הם אסתשהאדיון, הם אינם יראים למות אך אינם מתאבדים (אנתחאריון). הם נלחמים למען אללה, הורגים ואינם פוחדים למות; הכנות של נשק ואימונים המכשירים אותם ללחימה.

לעומת זאת, כוחה של ישראל נובע, לשיטתו של קאסם, מהשמדה (אבאדה), הרג אזרחים, עושק וכיבוש. כמו כן כוחה של ישראל נובע מיחידות עלית שנלחמות על הגבול וכמובן כוח אווירי בעל יכולת יוצאת דופן. אך, לדבריו, חזבאללה עתידה לנצח במערכה. הניצחון מובטח מכוח נוהגיו של אללה ביקום. בדרכיו של אללה, האמת (אל־חק) מנצחת את השקר ונאמני אללה גוברים על נאמני השטן (58:19). קאסם מודע היטב לפער ביכולות הצבאיות בין ישראל לחזבאללה, אך למרות זאת חזבאללה תנצח, לדבריו, בשל כוח האמונה. שני הצדדים סובלים במלחמה, אך היתרון של חזבאללה הוא (לפי הכתוב בקראאין 4:104) כי הם מאמינים ויכולים להתפלל לאללה שיעניק להם אורך רוח בשדה הקרב ועזרה לניצחון.

https://x.com/Nasr_Amer1/status/1851623396208935081

סיכום והמלצות

הנחלת תודעת הניצחון על ידי תנועות ההתנגדות מושתתת על כמה מרכיבים: הניצחון הוא אלוהי; על אף הנחיתות לעומת ישראל, אורך הרוח והעמידה האיתנה בשדה הקרב הם המפתח לתחושת הניצחון; כל פגיעה בישראל וכל פעולה שיש בה כדי להפחידה ולערער את תחושת הביטחון של האזרחים נתפסת כהישג אדיר וכניצחון והופכת למיתוס ולסמל; החייל בתנועת ההתנגדות נכון להקריב את עצמו, ואם מימש זאת – השיג את מטרותיו. כאשר התכלית של פעולות תנועת ההתנגדות היא להטיל מורא (ארהאב, קד'ף אל-רעב) בליבות האויב והמוות אינו מפחיד את פעיליו – קל לתנועות אלה להכריז על ניצחון, אף כאשר באותו הזמן וביחס לאותם אירועים ישראל יכולה להכריז שהיא ניצחה והצד האחר הפסיד את המערכה.

לצד הלחימה הצבאית מנהלים ארגוני הג'יהאד מלחמת תודעה ולוחמה פסיכולוגית; אם נכיר את נשקו של האויב במלחמה אחרונה זו יקל עלינו להכין את נשקנו בה. את המלחמה הזו ניתן לכנות בשם "ג'יהאד המילה (פְּלִמָּה)". נאומי הניצחון של הצד השני וקביעת ימי ציון בלוח השנה שלו לרגל אותם ניצחונות, צורבים בתודעת הפעילים את תחושת הניצחון.

יש מקום לשינוי גישה בהנהגה הישראלית, הן הצבאית הן הפוליטית, ביחס להגדרת מטרות המערכה מול ארגוני ההתנגדות:

לנטוש את ההנחה כי אפשר להשיג הכרעה מובהקת ומוחלטת מול האויב. מונח ההכרעה אינו תקף בעולם המושגים של ההתמודדות עם גורמי ההתנגדות. יש להדגיש, במיוחד בפני הציבור בישראל, כי אין לייחל לניצחון או הכרעה מהירים וחד משמעיים במערכה. הצלחה יכולה להיחשב יצירת הרתעה ארוכת טווח בצד האחר, בדרך שיעסוק בשיקומו במקום פעולות נגד ישראל.

לנטוש את ההנחה כי ישראל יכולה לכרסם משמעותית בתדמית ארגוני ההתנגדות בעיני האוכלוס פועלים בקרבה. המחשבה כי אפשר יהיה לעורר את האוכלוסייה הזאת לחולל מרי אזרחי בטענה ש סובל ממצוקה והרס הנובעים ממעשי הארגון שפועל בקרבם היא תמימה, ומשקפת הלך מחשבה מערבי. בסופו של דבר תושבי עזה ברובם יאשימו את הכיבוש הציוני ולא את חמאס במר גורלם ובאובדן ביתם. הציבור ימשיך לראות בחמאס, להפתעת ישראל, את גלגל ההצלה מפני הסכנה ששמה הכיבוש. עם זאת יש לנסות ולתקוע טריז בין הנהגת חמאס לאוכלוסייה, בהתבסס על העובדה כי לחמאס חשובה מאוד תדמיתה בעיני האוכלוסייה בעזה.

להימנע ככל שניתן ממלחמת התשה ארוכה. ההתשה משרתת את ההתנגדות, שכן זו יכולה לפגוע לאורך זמן במורל ובחוסן של החברה הישראלית. כפי שקבע מיכאל מילשטיין במחקרו על ההתנגדות, ההתשה היא מרחב קיום אידיאלי לגורמי ההתנגדות והיא מאפשרת להם לשמר לאורך זמן את רוח העימות.

לא להתבשם מהסיכול. סיכולים ממוקדים של מנהיגים בכירים ודמויות מפתח סמליות בארגוני ההתנגדות הם הישג מודיעיני וצבאי חשוב, אך אין לשגות באשליה כי עם מותם והפיכתם לשהידים ייגנז הרעיון הדתי אמוני שעומד בבסיס לחימתם נגד ישראל. במשך הזמן יהפכו מפקדים שהידים אלה לחלק משיירת השהידים ולדמויות מופת, שלאור צוואתם צריך ללכת לוחם הג'האד.

תהום פעורה בין תפיסת הניצחון במערב בכלל ובישראל בפרט לעומת התפיסה בקרב ארגוני ההתנגדות. במערב מודדים את הניצחון במספר ההרוגים בצד האחר, כמות הסיכולים הממוקדים והבניינים שהופלו. במילים אחרות, המערב מבצע אומדן של נזק ואבדות שהוסבו לאויב. לעומת זאת, בקרב ארגוני ההתנגדות הניצחון הוא אלוהי, כלומר יש הבטחה לצבא המאמינים שיגברו על אויביהם. הניצחון מתבטא במניעת ישראל להשיג את יעדיה במלחמה, החזקת מעמד בעוז ולאורך זמן ופגיעה בעורף הישראלי על ידי הפחדתו, ערעור תחושת הביטחון שלו וגרימה לאבדן חוסנו. פגיעה מורלית והסברתית בישראל שקולה בעיני הצד האחר לפגיעה מבחינה צבאית.

לקריאת מאמר התגובה שכתב יהודה אלבק לחצו כאן

نعيم قاسم: لدينا عشرات الآلاف من المقاومين

לקבלת חומרים נוספים מבית "מערכות" לחצו כאן

הערות

[1] פולקה, ש' (2023). לחשוב אסלאמית – בחינת השיח המוסלמי בן זמננו: הבנת שפה ותרבות כמפתח להכרת השכנים. מערכות ומרכז דיין, עמ' 43–85

[2] מילשטיין, מ' (דצמבר 2009). מוקאוומה – עלייתו של אתגר ההתנגדות והשפעתו על תפיסת הביטחון הלאומי של ישראל. מזכר 102. המכון למחקרי ביטחון לאומי, עמ' 29; מילשטיין, מ' (ינואר 2010). אתגר ההתנגדות (אלמוקאוומה) ומאפייניו: דרכי ההתמודדות האפשריות לישראל. עדכן אסטרטגי. כרך 12. גיליון 4, עמ' 53–65

[3] "יא איהא אללד'ין אי'מנוא אצברוא וצאברוא וראבטוא ואתקוא אללה לעלכם תפלחון"

[4] ברון, א' וולנסי, כ' (2012). המהפכה בעניינים צבאיים של הציר הרדיקאלי. מערכות 432, עמ' 48

[5] <https://www.youtube.com/watch?v=1biJpWLcWgM>

[6] Ehud Yaari, E. (2006, November 13). The Muqawama Doctrine. Jerusalem Report

[7] אל-קרצ'אוי, י' (1987). דרס אל-נכבה אל-ת'אניה – למאד'א אנהזמנא וכיף ננתצר. מכתבת והבה

[8] מילשטיין (2009), עמ' 77–79

[9] אל-צלאבי, ע"מ. פקה אלנצר ואלתמכין פי אלקראא'ן אלכרים: אנואעה, שרוטה, אסבאבה, מראחלה ואהדאפה. מכתבת אל-אימאן, ל"ת, עמ' 230–231

[10] כתאא'ב אל-שהיד עז אל-דין אל-קסאם (2013). דאא'רת אל-תעבאה ואל-תוג'יה. מא לא יסע אל-צג'אהד ג'הלה מן אל-אחכאם ואל-אא'דאב ואל-אד'כאר ואל-אחדאד', עמ' 115–116

[11] ולנסי, כ' ושווייצר, י' (דצמבר 2016). תפיסת ההרתעה של חזבאללה כלפי ישראל על פי נאומי נצראללה: ממלחמת לבנון השנייה ועד היום. המכון למחקרי ביטחון לאומי, מזכר 161; אלבו, מ' (אוקטובר 2021). למידה והשתנות בחזבאללה: בדרך לתפיסת הפעלה חדשה? בין הקטבים 35

[12] <https://www.voltairenet.org/article143688.html>

[13] שטיינברג, מ' (2002). דת ולאומיות במשנת החמאס בתוך: נרי הורוביץ (עורך), דת ולאומיות בישראל ובמזרח התיכון. עם עובד: מרכז יצחק רבין לחקר ישראל, עמ' 137

[14] "אן אלנצר מע אל-צבר ואן אל-פרג' מע אל-כרב ואן מע אל-עסר יסרן"

[15] כתאא'ב אל-שהיד עז אל-דין אל-קסאם – דאא'רת אל-תעבאה ואל-תוג'יה, מא לא יסע אלמג'אהד ג'הלה (2013), עמ' 115. מבצרי בני השבט היהודי, אל-נצ'יר, באל-מדינה נזכרים בסורת אל-חשר, 59, 2. למרות מבצריהם שחשבו שיגנו עליהם הוגלו מאל-מדינה.

[16] סאל אל-אמאם אל-שאפעי רצ' אל-להענה איהמא אפצ'ל ללמאמנין אן יבתלא או ימכן, פקאל ללסאא'יל והל ימכן אללא בעד אן יבתלא

[17] קאסם, נ' (2010). חזבאללה – אל-מנהג', אל-תג'רבה, אל-מסתקבל – לבנאן ומקאומתה פיאלואג'הה. דאר אל-מחג'ה אל-ביצ'אא' מהדורה שביעית, עמ' 71

[18] שם

[19] שם

[20] "ביאן צאדר ען חזבאללה", חשבון חזבאללה אל-אלכתרוני (28 בספטמבר, 2024): <https://t.me/s/Electrohizbullah?before=90882>

[21] <https://www.youtube.com/watch?v=ouwevnalznQ>

[22] <https://www.youtube.com/watch?v=rV1UqyjtpTQ>

[23] בחר, א"מ (2021). בשאא'ר אל-נצר אל-מאמול פי מערכת אל-עצף אל-מאכול, עמ' 5–6

[24] שם, עמ' 46–47

[25] <https://www.youtube.com/watch?v=alkbmh7Phyc>

[26] "לא תחקרן צע'ירן פי מח'אצמה אן אל-בעוצ'ה תדמי מקלת אל-אסד"

[27] בחר, א"מ (2021). בשאא'ר אל-נצר אל-מבין פי מערכת ס'ף אל-קדס אל-מתין. (את המבוא כתב סנואר)

[28] שם, עמ' 6–7

[29] <https://www.facebook.com/Mohammed7476/posts/4190690484326713>; בחר, א"מ, בשאא'ר אל-נצר, עמ' 16.

[30] https://www.youtube.com/watch?v=_fw4VfNHbsQ

ניצחון ותבוסה בקרב מול הג'האד

אל"ם (מיל') ד"ר יהודה אלבק, מנל"ח בפקמ"ז 20.11.2024

אסלאם ניצחון מוחלט סיכולים ממוקדים מטרת המלחמה

אכן, תהום פעורה בין תפיסת הניצחון שלנו ושל הג'האד. עם זאת לא נובע מכאן שאי אפשר לנצח. צריך לנצח בצורה שהם מבינים. ניצחון צבאי לא יגרום לערבים לאהוב את הכיבוש או לראות במערב מודל לחיקוי. אבל הוא יכול לגרום להם לנטוש את דרך הג'האד, ולחפש דרכים אחרות להתמודד עם המציאות

תודעת אויב

"האדמה מצמיחה לוחמי התנגדות כפי שהיא מצמיחה זיתים": ניצחון ותבוסה בעיני ההתנגדות

ד"ר שגיא פולקה, עמית מחקר במרכז משה דיין, אוניברסיטת תל אביב 13.11.2024

תפיסת הניצחון תודעת אויב אסלאם התנגדות

הדפסה

"אללה משאיר אחרי כל מפקד מפקדים, ומכל חייל [נולדים] עשרה חיילים ומכל שהיד אלף לוחמי התנגדות". מאמר על התהום הפעורה בין תפיסת הניצחון במערב בכלל ובישראל בפרט לעומת התפיסה בקרב ארגוני ההתנגדות. וכיצד פגיעה מורלית והסברתית שקולה בעיני האויב לפגיעה צבאית

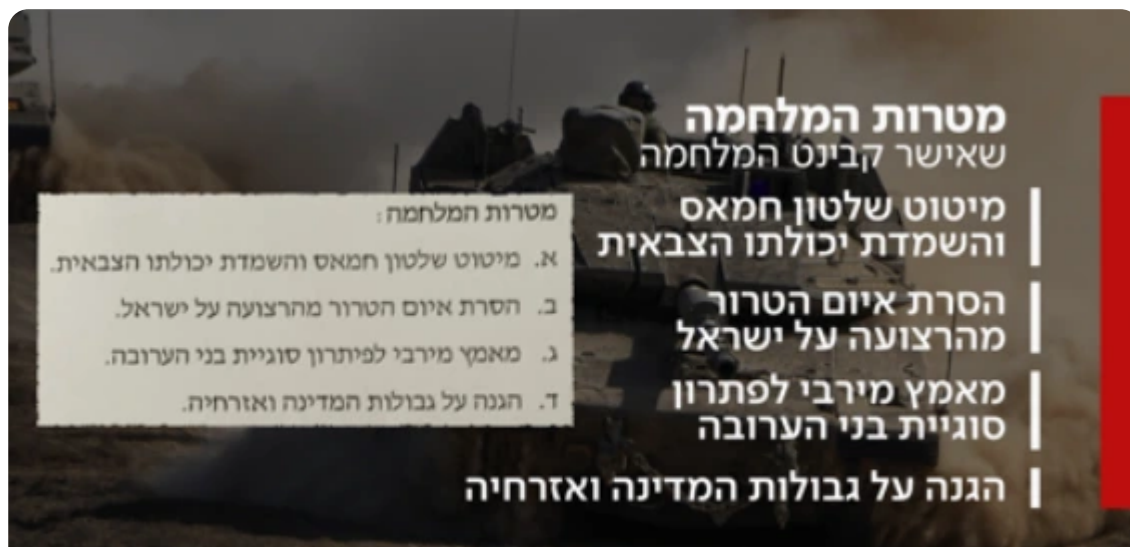

לפני כשבוע התפרסם ב"מערכות" מאמר מעניין על תפיסת הניצחון והתבוסה בעיני העולם המערבי וישראל, לעומת התפיסה שלהם בעיני ארגוני הג'האד וההתנגדות שבהם אנחנו נלחמים.¹ גוף המאמר חשוב ומעשיר, ובסופו מפרט הכותב ארבע המלצות. לטעמי הן אינן נגזרות מהעובדות, שלוש מהן שגויות והרביעית מטעה.

ראוי להקדים רקע על מקומן של תנועות הג'האד בעולם הערבי והמוסלמי. עולם זה מתלבט בתגובתו למודרנה זה מאתיים או שלוש מאות שנים.² לא ידוע לי על תנועת חילון משמעותי, והדיון נסוב על התאמת האמונה באסלאם והמערכת הפוליטית לעולם החדש. היו מנהיגים דתיים שעסקו בהתאמת ההלכה, למשל הכשרת כלים פיננסיים מודרניים והענקת מעמד משפטי לנשים, היו שעסקו בניקוי האסלאם ממיסטיקה ואמונות טפלות שדבקו בו ועוד דרכים רבות. בין התנועות הייתה גם "האחים המוסלמים", שתנועות הסלפיה-הג'האדיה הן צאצאיה הרוחניים.

בחלקה הראשון של המאה ה־20 נטה העולם הערבי לרעיון של מדינות מודרניות. מדינות ערב שק המנדטים הבריטי והצרפתי היו חילוניות בחוקתן, לאומיות בהרכבן ולעיתים סוציאליסטיות באיז שלהן. כל הרעיונות האלה זרים לאסלאם שדוגל במדינת הלכה אחת לכל האומה המוסלמית, שאת ערכיה החברתיים קובעת ההלכה. המדינות המודרניות הכזיבו. אם בגלל השחיתות, אם בגלל התבוסות מול המערב וישראל, אם בגלל אובדן האמון במודרנה ועליית הפוסט־מודרנה. אובדן הלגיטימיות של המדינות המודרניות הפך להתקוממות ב"אביב הערבי", ועל חורבות המדינות התחזקה תנועת הג'האד, שהציעה עצמה כחלופה לערבים ולמוסלמים כדי להתמודד עם המודרנה ולהשיב את כבודם. יפה מזהה פולקה את ההבדל שבין הדרך שבה רואה הג'האד ניצחון, ובין הדרך שרואה זאת המערב. האחרון כמובן לא רואה בהשמדה של כלים צבאיים ניצחון, אלא השגת מטרות המלחמה, אבל בוודאי שאינו רואה בניצחון הגשמת הבטחה אלוהית שתבוא לידי ביטוי בתהליך היסטורי שאותו אנחנו לא מבינים, ושמבחינת לוחם הג'האד כל עוד נמשכת המלחמה אזי עצם ההשתתפות בתהליך ההיסטורי הוא ניצחון.

מטרת המלחמה שאישר קבינט המלחמה ב־16 באוקטובר 2023. מקור: צילום מסך כאן11

פולקה מציע לנו ארבע המלצות. הראשונה היא "לנטוש את ההנחה כי אפשר להשיג הכרעה מובהקת ומוחלטת מול האויב". נכון שאי אפשר להשיג הכרעה מול הג'האד, מפני שההכרעה היא במהותה פסיכולוגית ואין כנראה סיכוי שהג'האדיסטים יאבדו את אמונתם. ישראל מעולם לא שמה לה למטרה להשיג הכרעה. ישראל מבקשת ניצחון מוחלט, וגם מגדירה אותו במונחים בני השגה. מול חמאס יהיה הניצחון המוחלט השמדת הנכסים הצבאיים והשלטוניים של חמאס, והקמת שלטון חלופי ברצועת עזה. להישגים אלה אפשר להוסיף הישגים משניים חשובים ביותר כמו ביטול המונופול של הג'האד על החינוך, וחסול מנגנון הנצחת הפליטות של אונר"א. מול חזבאללה יהיה הניצחון המוחלט הסגת חזבאללה מהגבול, חיסול כוחו הצבאי שמאפשר לו שליטה בלבנון והעמדת כוחה של העדה השיעית ברמה שווה לזו של יריבותיה – העדה הנוצרית והעדה הסונית. מצב כזה יחייב את השיעים להפנות את מה שיישאר מכוחם להגנה עצמית. בשני המקרים – מול חמאס ומול חזבאללה – הניצחון המוחלט לא יהיה על הרעיון הג'האדיסטי, אלא על הארגון המקדם אותו.

ההמלצה השנייה של פולקה היא "לנטוש את ההנחה כי ישראל יכולה לכרסם משמעותית בתדמית ארגוני ההתנגדות בעיני האוכלוסייה שהם פועלים בקרבה". הסיבה לדבריו היא שהרס וחורבן לא יגרמו למרד בחמאס, והציבור ימשיך לתמוך בה כנושאת דגל ההתנגדות לכיבוש. הטענה הזו אינה מוכחת. נכון שתנועת ההתנגדות זוכה לרוב בכל מקום שהיא מעמידה את עצמה לבחירות, אבל הרוב הזה הוא קטן.³ מלחמתה העיקרית של תנועת ההתנגדות, השיעית והסונית, איננה נגד ישראל, ואפילו לא נגד ארצות הברית, אלא נגד מתנגדיה מבית כדי לכבוש את ההנהגה של העולם הערבי והמוסלמי. הניצחון אינו מובטח, ותנועות ההתנגדות עמלות לכבוש את לב ההמונים.

המון העם הערבי והמוסלמי אינו עדר של קיצונים דתיים מוסתים. כפי שנהיה אחרי ההבטחה שבמודרנה כאשר כשלה מדינת האסלאם, וכפי שנטש את המדינות המודרניות שכשלו, כך יכול המון העם לנטוש את תנועות ההתנגדות. הן מציגות טענות שיש בהן טעם: מצד אחד לרומם את האדם לאלוהים, ומצד אחר תוכנית שנראית סבירה – לנצח את האויב האימפריאליסטי. הן מבטיחות שחזרה לאמונה תחזיר את הכבוד, מסבירות שכוח האמונה ינצח בקרב ומראות שבידי לוחמי האמונה יש כוח צבאי שיש בו כדי להביס הצבאות הטכנולוגיים של האויב ולהשיג איזון אסטרטגי.

לתושבי עזה נמאס: הפגנות נגד חמאס

אם נצליח להפגין שהטענות הללו חלולות – יאבדו תנועות ההתנגדות את קסמן. איננו רחוקים מהמצב הזה. תמונות הלוחמים הנכנעים, ההמונים הנמלטים והמנהיגים המחוסלים, מזכירים לערבים את הנכבה והנכסה, וברור שההתנגדות הביאה השפלה חדשה. האמונה והחוסן של הלוחם היהודי מדגימה שאמונה באסלאם אינה מספיקה. הלוחם שבצד האחר ניחן באמונה בדיוק כמו הלוחם של ההתנגדות. ולבסוף, העוצמה הצבאית, הדיוק והתחכום של ישראל, הופך את טענת האיזון האסטרטגי לפתטית. מול מתקפת הביפרים נראות הרקטות מגוחכות. אם יוגשם הניצחון המוחלט סביר להניח שהתהליך ההיסטורי ייטה לרעת תנועות ההתנגדות, והמון העם המוסלמי והערבי יחפש חלופה אחרת.

ההמלצה השלישית של פולקה היא "להימנע ככל שניתן ממלחמת התשה ארוכה". לדעתו החוסן והמורל של ישראל ייפגע, בעוד ההתנגדות והג'האד יפרחו. גם כאן מניחה ההמלצה שטענות הג'האד הן המציאות. הג'האד אמנם מחנך את לוחמיו לאורך רוח, סבלנות, עמידות בתבוסות מקומיות וראייה רחוקה. דווקא בעמידתה במלחמה ארוכה, בחוסנה, בסבלנותה ובחוסר רצונה להגיע להסדרים, מוכיחה ישראל שהג'האד טועה. ישראל מדברת אל הערבים בערבית, מוכיחה להם שהתכונות עליהן ביססו את תוכניתם אינן נחלת הג'האד, וישראל ניחנה בהן בשפע. מלחמות הן דבר רע, ויש לקצר בהן ולמנוע אותן, אבל אם הגענו למלחמת אין-ברירה ארוכה עלינו למצות את היתרונות שבה. היא נוטלת מההתנגדות את נשקה הפסיכולוגי העיקרי.

ההמלצה הרביעית היא "לא להתבשם מהסיכול". הרעיון הוא שיש בסיכול הישג צבאי מסוים, אבל סיכול המנהיגים לא ישבור את רוח ההתנגדות. נכון שסיכול המנהיגים כשלעצמו לא ישבור את ההתנגדות, לכל מנהיג ולכל מפקד יש סגן, וגם לסגן יש סגן. עם זאת, הסיכולים חשובים, ואסור לטעות ולהמעיט בערכם. ראשית הבכיר המחוּסל זכה בבכירותו ביושר. בכיר צבאי הצטיין ביכולתו בשדה הקרב, באומץ ליבו ובמנהיגותו. הבכיר המדיני הצטיין במחשבה ובמעוף, בכריזמה, ביכולת ארגון ותכנון. כל התכונות הללו אינן נפוצות, וכל מחליף הוא כמעט בהכרח מעט פחות טוב ומעט פחות מנוסה מקודמו. חיסול כל שרשרת הפיקוד וההנהגה פוגמת ביכולתו של כל ארגון לתפקד בצורה יעילה, ומשאירה אותו עם יכולת מקומית של לוחמים נועזים להוציא לפועל יוזמות מקומיות ולא מתואמות. גם אם הצליח אותו לוחם, יתקשה הארגון, בהעדר מנהיגות מוכשרת וכריזמטית, למנף את ההצלחה להישג מדיני או תודעתי.⁴ בסופו של דבר יהפכו הסיכולים את תנועות ההתנגדות לארגוני גרילה, והניסיון הפלסטיני מול צה"ל – ממלחמת העצמאות עד "חומת מגן" – לא מבשר להם טובות. שנית, אין תנועה ללא מנהיגים שיתאימו את ערכיה למציאות, יסחפו אחריהם את ההמון ויהפכו את האידיאולוגיה לארגון יעיל. חיסול המנהיגים יפגע בתנועות ההתנגדות לטווח ארוך, וישאיר את השטח למתנגדיהן.⁵

אכן, תהום פעורה בין תפיסת הניצחון שלנו ושל הג'האד. עם זאת לא נובע מכאן שאי אפשר לנצח בצורה שהם מבינים. ניצחון צבאי לא יגרום לערבים לאהוב את הכיבוש או לראות במערב מודן אבל הוא יכול לגרום להם לנטוש את דרך הג'האד, ולחפש דרכים אחרות להתמודד עם המציאות. אנחנו בדרך הנכונה, ואם לא יישבר העורף, אם לא ניגרר אחרי התעמולה הג'האדיסטית שמציגה את עצמה כבלתי מנוצחת – נצליח לעצב עתיד טוב יותר.

לקריאת המאמר של שגיא פולקה לחצו כאן לקבלת חומרים נוספים מבית "מערכות" לחצו כאן

הערות

- [1] פולקה, ש' (2024). האדמה מצמיחה לוחמי התנגדות כפי שהיא מצמיחה זיתים: ניצחון ותבוסה בעיני ההתנגדות. מערכות
- [2] Hourani, A. (1983). Arabic Thought in the Liberal Age: 1798–1939. Cambridge University Press; Baraz, Y. (2010). Islamic Modernism: Response to Western Modernization in the Middle East. Inquiriesjournal Vol 02. No 5
- [3] לדוגמה הבחירות למועצה המחוקקת הפלסטינית ב־2006 או הבחירות לנשיאות מצרים ב־2012; רודניצקי, א' (2022), 20 בדצמבר). ניתוח הצבעת הציבור הערבי בבחירות לכנסת ה־25. המכון הישראלי לדמוקרטיה; לינדנשטראוס, ג' ודניאל, ר' (2023, 17 במאי). לקראת סבב שני בבחירות לנשיאות בטורקיה: המומנטום עם ארדואן. מבט על 1726. המכון למחקרי ביטחון לאומי (INSS)
- [4] Hans, L.M. (May 2022). ASSESSING THE EFFECTIVENESS OF LEADERSHIP DECAPITATION AS A COUNTERTERRORISM STRATEGY. A thesis submitted to Johns Hopkins University in conformity with the requirements for the degree of Master of Arts in Government
- [5] לדוגמה המלומד השיעי עלי אל־חסיני, המתנגד לחזבאללה וזוכה בחסות הסעודים

מיהם החות'ים? התעמולה האסלאמית של אנצאר אללה בתימן ומעבר לה

יהונתן פרנקו, חוקר במרכז משה דיין באוניברסיטת תל אביב ודוקטורנט להיסטוריה בין-לאומית ב־London School of Economics (LSE). מחקרו עוסק במעורבות האו"ם בסכסוך הישראלי-ערבי בשנים 1947-1982 22.12.2024

אנצאר אללה אסלאם ציר ההתנגדות

האסלאם משמש כמקור לגיטימציה מרכזי בארגון אנצאר אללה (החות'ים), ובעזרתו הוא מצדיק את התקוממותו בתימן, את בריתו עם ציר ההתנגדות האיראני ואת מעורבותו ב"חרבות ברזל". המסרים של אנצאר אללה זוכים לרוב להתעלמות, על אף שהם צוהר חשוב לאופן שבו החות'ים מבינים, או לכל הפחות רוצים שאחרים יבינו, את זהותם ואת יעדיהם במזרח התיכון

الحسنة

الرد على العدوان الصهيوني قادم
وعملياتنا مستمرة ولن نخذل الشعب
الفلسطيني ما دمنا أحياء

מנהיג החות'ים עבד אל-מלכ אל-חות', באיום נגד ישראל, ספטמבר 2024

ארגון החות'ים, הידוע גם בשם "אנצאר אללה",¹ זכה לתשומת לב בשנים האחרונות, ובמיוחד מאז שהחל להתערב במלחמת "חרבות ברזל". סוגיות עיקריות שעוררו עניין בחות'ים היו עלייתם לשלטון בתימן בשנים 2014–2015² מלחמתם נגד הקואליציה הסעודית מ-2015,³ יחסיהם עם איראן⁴ והתקפותיהם על ספינות סחר בים האדום, שהתעצמו בעקבות המלחמה מאז אוקטובר 2023.⁵

אולם למרות הדיון הער בפעילות של אנצאר אללה, ההיגיון שמנחה את הארגון בהתנהלותו נותר עמום. החוקרים הייסטין וסטואין צדקו כשטענו ב־2021: "חרף הכותרות שייצר האיום החות'י במספר הזדמנויות

בשנים האחרונות, הבנתו במערכת הישראלית דלה למדי.⁶ אמירה זו נכונה גם היום, ולא רק הישראלי. המסרים של אנצאר אללה זוכים לרוב להתעלמות, על אף שהם צוהר חשוב לאופן שבו מבינים, או לכל הפחות רוצים שאחרים יבינו, את זהותם ואת יעדיהם במזרח התיכון. מאמר זה נעזר בתעמולה חות'ית, ובעיקר באתר הרשמי של אנצאר אללה,⁷ כדי להדגים שהארגון נשען על אסלאם כמקור לגיטימציה מרכזי. התעמולה החות'ית מתבססת על טיעונים אסלאמיים רחבים שמסייעים לארגון לטשטש את ייחודו הזידי, להצדיק את מלחמותיו בתימן ומחוצה לה ולנמק כיצד הוא בוחר את חבריו ואת אויביו.

הבניית זהות אסלאמית רחבה וטשטוש הייחוד הזידי

מבחינה היסטורית, הזהות האסלאמית-חות'ית ייחודית ביותר. אנצאר אללה מתבססים בעיקר על מוסלמים שיעים-זיידים – כ־30% מאוכלוסיית תימן – שכמעט אינם קיימים מחוצה לה. הארגון הוקם בצפון-מערב המדינה בשנות ה־90 של המאה ה־20, כתגובה הן לתנועות אסלאם סוני-סלפי שצברו תאוצה באזור והן לממשלה בצנעא, שנתפסה לא רק כמושחתת אלא גם כדכאנית כלפי המיעוט הזידי.⁸ המנהיג הראשון, איש הדת חסין בדר אל-דין אל-חות', קידם דוקטרינה דתית שהייתה חריגה אפילו בתוך הקהילה הזיידית, והדגישה את הדמיון שבין השיעה הזיידית לשיעה התרי-עשרית שנהוגה בעיקר באיראן. הפרשנות הייחודית של אל-חות' לאסלאם הובילה לחיכוכים בינו ובין אנשי דת זיידים מסורתיים יותר, שראו בו קיצוני בלתי מתפשר.⁹

אולי במטרה להתגבר על הבידוד התיאולוגי והאידיאולוגי של התנועה, פיתח במהלך השנים אל-חות'י שפה מכילה שפנתה ל"מוסלמים" במובן הרחב, והציגה את אויבי החות'ים כאויבי האסלאם כולו. לפי הנרטיב של הארגון, מאז ומתמיד סירב לתייג עצמו כ"זידי", וקיבל לשורותיו את כל מי שתמך בהקמת שלטון אסלאמי בתימן ובשחרור האזור מההשפעה המזיקה של ארצות הברית וישראל.¹⁰ אינטלקטואל חות'י בשם האשם אל-צ'יקה נעזר בכתביו של אל-חות'י, כדי לזקק את יעדי אנצאר אללה: למוטט את המשטר המושחת והפרו-מערבי בצנעא; לבלום את השליטה המזיקה של כוחות קולוניאליים, ובמיוחד של ארצות הברית, בתימן; לבנות מחדש את המדינה על בסיס האסלאם האמיתי וזהות ערבית, כאלטרנטיבות לזהות האמריקנית המיובאת; לטפח מערכות יחסים עם מדינות ערביות ומוסלמיות במקום עם המערב; לעצור כוחות והאביים וסלפיים שמאיימים על האסלאם האמיתי; ולסייע לכוחות אסלאמיים כמו איראן, הארגונים הפלסטיניים וחזבאללה, נגד כוחות אנטי-אסלאמיים או "אסלאמיים-מזויפים", כמו ישראל, סעודיה וארצות הברית.¹¹

ואכן, כאשר דנו החות'ים בנשיא לשעבר עבד-רבה מנצור האדי, שהוביל את הממשלה התימנית המתחרה באנצאר אללה ויושבת בעדן, הוקיעו אותו כבוגד, משתף פעולה של ארצות הברית וסעודיה, ושותף של אל-קאעדה.¹² באופן דומה גינה הארגון את סעודיה שמסייעת לממשלת עדן, והגדיר אותה כבעלת ברית של ארצות הברית ואל-קאעדה. כמו כן, האשים את משפחת המלוכה הסעודית, אל-סעוד, במוצא יהודי נסתר, בקיצוניות והאבית ובחילון של האסלאם.¹³ החות'ים טוענים שהם מגינים על האסלאם והערביות מול בוגדים, שבחרו לשתף פעולה עם כוחות חיצוניים עוינים.¹⁴

בה בעת לקריאה לאחדות כלל-מוסלמית נגד הכופרים, טשטשה מורשתו של אל-חות'י את הגבולות שבין דת, מדינה וציוויליזציה. ב־2002 קשר בין "הגידול הסרטני" הציוני במזרח התיכון ובין מזימות "יהודיות" בתקשורת ובמקומות אחרים.¹⁵ שנה לאחר מכן ניסחו החות'ים את סיסמתם המפורסמת, שמגדירה את יעדי התנועה במושגים דתיים וגם לאומיים: "אללה אכבר, מוות לאמריקה, מוות לישראל, קללה על היהודים, ניצחון לאסלאם".¹⁶

אם כיום יש תנועות אסלאמיות דוגמת חמאס המבקשות להשמיד את ישראל אך גם לפייס את המערב, ולכן טוענות שאינן אנטישמיות אלא "רק" אנטי-ציוניות,¹⁷ אנצאר אללה עדיין מאמצים בגלוי מוטיבים אנטישמיים של שליטה יהודית בעולם.¹⁸ נוסף על כך, הם מסבירים התפתחויות פוליטיות דרך פרספקטיבה דתית. למשל אינטלקטואל חות'י טען שיש קשר אידיאולוגי בין הנצרות הפרוטסטנטית, הציונות וקפיטליזם – והקשר המשולש הזה הוא שמניע את התמיכה האמריקנית בישראל.¹⁹ השיח הארגוני של אנצאר אללה אינו מבחין בין ישראל ליהדות, בין המערב לנצרות ובין המדינות המוסלמיות-ערביות לאסלאם – מדובר לשיטת הארגון בשלוש דתות המצויות במלחמה עולמית, ובה האסלאם חייב לנצח. המיתוג של הארגון כ"אסלאמי" במקום כזידי או כתימני, והטענה למאבק עולמי בין-דתי, מאפשרים לו לגייס תמיכה רחבה בקרב תימנים ומוסלמים, ולשווק את המאבק בתימן כמלחמה אסלאמית צודקת נגד כופרים ופולשים מושחתים – במקום כמלחמת אזרחים שנובעת מעדתיות, שבטיות, או מתחים שיעיים-סוניים.

הצדקת הברית עם הציר האיראני והמאבק עם ישראל

הזהות האסלאמית משמשת את החות'ים להצדיק גם את פעילותם מחוץ לתימן, ובמיוחד את בריתם עם ציר ההתנגדות האיראני. פרקטית מדובר בשותפות כמעט טבעית: בהיבט הדתי-אידיאולוגי, אנצאר אללה הוא ארגון זייד'י, ולכן מתאים לקואליציה האיראנית של כוחות מוסלמיים שאינם סוניים דוגמת משטר אסד שהתקיים בסוריה וארגון חזבאללה בלבנון. גם התמיכה החות'ית במאבקים אסלאמיים כמו אלה של חמאס וחזבאללה נגד ישראל וארצות הברית מתאימה לשאיפות האזוריות של איראן. המלחמה של אנצאר אללה נגד הממשלה התימנית בעדן והקואליציה הסעודית שמסייעת לה,²⁰ היא הזדמנות עבור איראן – אויבת נוספת של סעודיה – להחליש את העמדה האזורית של ריאד ובעלות בריתה.²¹

במובן הגיאופוליטי, שליטתה של תימן על מיצר באב אל-מנדב, המחבר בין הים האדום לאוקיינוס ההודי, הופך אותה למוקד שיכול להבטיח אינטרסים איראניים חשובים. תמיכה בחות'ים מעניקה לטהראן גישה ישירה לצומת מסחר ימי בין-לאומי. נוסף על כך, תימן חולקת גבול של 1,300 ק"מ עם סעודיה, וקרובה למדינות המפרץ האחרות – מה שהופך אותה למוקד שאפשר לשגר ממנו מתקפות נגד יריבותיה של איראן.²²

אנצאר אללה מצדיקים את בריתם עם ציר ההתנגדות האיראני באמצעות הדגשת האסלאם כמכנה משותף, ובמיוחד המאבק הדתי נגד ישראל. החות'ים מתארים את פלסטין כאחת מהטריטוריות האסלאמיות החשובות ביותר: גיאוגרפית היא נמצאת בלב העולם הערבי, ותיאולוגית היא מוקד שהתנקזו אליו רבים ממסריו ושליחיו של אלוהים. התעמולה החות'ית מזהירה מפני ברית טמאה בין ישראל, ארצות הברית והמדינות הערביות שבחרו בנורמליזציה ערבית-ישראלית – וכמובן בין כל אלה ובין "היהודים הרמאים" שמבקשים לעוות את האסלאם ולפגוע במוסלמים. בדומה לתימן, החות'ים מציגים את פלסטין כחזית במלחמה שבין אסלאם לאויביו, כאשר הם והציר האיראני מגיני הדת. התנועה מדגישה שהפתרון המקובל היחיד לסכסוך הישראלי-פלסטיני הוא שחרור פלסטין והשמדת ישראל.²³ לנוכח מסרים אלה, אין פלא שהארגון פיתח בסיוע איראני טילים שיכולים להגיע לישראל,²⁴ ולאחר שהשיג הפסקת אש שהקפיאה את המלחמה מול סעודיה באפריל 2023²⁵ הצטרף למלחמת "חרבות ברזל", החל לתקוף את ישראל בטיילים ובכטב"מים²⁶ ולחבל בשיט ישראלי בים האדום.²⁷

תיעוד מהמראת מטוסי קרב של חה"א לתקיפה בתימן | את"צ

סיכום

האסלאם משמש כמקור לגיטימציה חות'י מרכזי, ובעזרתו הארגון מצדיק את התקוממותו בתימן, את בריתו עם ציר ההתנגדות האיראני ואת מעורבותו ב"חרבות ברזל". יש ערבים מחוץ לתימן ששיבחו את פעילות אנצאר אללה נגד ישראל,²⁸ אך סקרים מלמדים שבתוך תימן התעמולה החות'ית אינה אפקטיבית. סקר שנערך ב־2017 מצא כי הציבור התימני דואג בעיקר ממצבו הכלכלי הרע, מהימשכותה של מלחמת האזרחים במדינה וממצבה הכללי של המדינה,²⁹ ואין לו בהכרח את הקשב הנחוץ לתמוך במלחמה אסלאמית מרובת־חזיתיות. ב־2024 בחן סקר נוסף את עמדת הציבור התימני נוכח התקיפות החות'יות נגד ישראל בים האדום, ומצא כי התמיכה התימנית במערכה הימית לא עלתה על 35%. כמו כן, 8% בלבד הביעו דעה חיובית בנוגע לאנצאר אללה. חלק גדול ממשתתפי הסקר הפגינו דאגה שהמבצעים בים האדום יגררו את תימן לעימות אזורי, ויחמירו את המצב הקשה ממילא של הכלכלה ומלחמת האזרחים.³⁰ למרות זאת, לפי שעה התעמולה של אנצאר אללה נותרה בעינה, ומבקשת לגייס תמיכה אסלאמית רחבה בתנועה דרך הדהוד מסרים דתיים בעד פלסטין, נגד הפולש הציוני ונגד שותפיו האנטי־אסלאמיים.

מאמר זה הוא פרי שיתוף פעולה בין "מערכות" ומרכז משה דיין ללימודי המזרח התיכון ואפריקה לקבלת חומרים נוספים מבית "מערכות" לחצו כאן

הערות

[1] משמעות בערבית: נאמני/תומכי אלוהים

[2] Rabi, U. (2015). Yemen: Revolution, Civil War, and Unification. I.B. Tauris, pp. 136-192; "The Houthi Movement and the War in Yemen: Developments and Significance"

[3] Riedel, B. (2020). Saudi Arabia's Role in the Yemen Crisis. in Global, Regional, and Local Dynamics in the Yemen Crisis. Palgrave Macmillan, pp. 115-130; Ali-Khan, V. (2024, January 16). Why Saudi Arabia is Staying on the Sidelines in the Red Sea Conflict. Foreign Policy

[4] Durac, V. (2019, September 19). Yemen's Houthis – and Why They're Not Simply a Proxy of Iran. The Conversation; Zimmerman, K. (March 2022). Yemen's Houthis and the Expansion of Iran's Axis of Resistance. American Enterprise Institute; Minor, A. (2024, September 3). The Danger of Calling the Houthis an Iranian Proxy. Brookings

[5] "Who Are the Houthis and Why are They Attacking Red Sea Ships?"; Raydan, N. (2024, October 16), "The Ship Operators Shrugging Off Houthi Attacks. The Washington Institute for Near East Policy

[6] הייסטין, א' וסטואין, א' (2021, 5 במאי). "קרוב רחוק" – האיום החות'י על ישראל. המכון למחקרי ביטחון לאומי (5)

[7] <https://www.ansarollah.com.ye>

[8] Rabi (2015); "The Houthis Movement and the War in Yemen: Developments and Significance"

[9] Rabi (2015), pp. 155-156; "The Full Story of the Houthis and the Zaydiyya in Yemen" [Arabic]

[10] "דע את אנצאר אללה" [ערבית]

[11] "אנצאר אללה: עקרונות, מדיניות ויעדים (לאור כתביו של המייסד אדון חוסיין בדר אלדין אלחות'י" [ערבית]

[12] "מוחמד עבד אלסלאם: האדי ואלקאעדה מצויים במלחמה אחת, שהזיקה לסוגייה הדרומית ולא קידמה אותה בדבר אלא פילגה אותה" [ערבית]; "1000 ימים מאז הקריסה האמריקאית-סעודית בתימן" [ערבית]

[13] "יהדות סעודית והאסלאם האמיתי" [ערבית]; "6 שנים של התנגדות כנגד הברית היהודית" [ערבית]; "כוח רך סעודי: מקיצוניות והאבית לחילון של האסלאם" [ערבית]

[14] "הזהות התימנית האמונית.. סדר-יום ושייכות שמכשילים את תוכניות התוקפנות" [ערבית]

[15] "זעקה בפני היהירים" [ערבית]

[16] Winter, L. (2011). Conflict in Yemen: Simple People, Complicated Circumstances. Middle East Policy, Volume XVIII, Issue 1, p. 103

[17] במקרה של חמאס, סעיף 16 באמנת חמאס משנת 2017 מציין שהסכסוך עם הציונות אינו סכסוך עם היהודים. סעיף 17 דוחה את הרדיפה של כל אדם על בסיס לאום, דת או עדה

[18] "כשהזנחנו ונכשלנו, אלוהים העמיד אותנו לחסדי היהודים והטיל עליהם השפלה ועוני" [ערבית]; "התמנון היהודי: כוח נסתר שמושל ושולט בעולם" [ערבית]; "הפרוטוקולים של זקני ציון... מתיאוריה לפרקטיקה" [ערבית]

[19] "פרוטסטנטיות, יסודות התמיכה האמריקאית בציונות והקשר למערכת הקפיטליסטית" [ערבית]

[20] Riedel (2020)

[21] Marcus, J. (2019, September 16). Why Saudi Arabia and Iran are Bitter Rivals. BBC

[22] קייס, ר' (2022, 18 בפברואר). טילים בליסטיים ו"מוות לישראל": כך הפכו החות'ים לאיום החדש על המזרח התיכון | בשכונה שלנו. כאן

[23] "העמדה הנכונה שעלינו לנקוט ביחס לסוגיית פלסטין" [ערבית]; "ישראל היא גידול סרטני... לאן תימלטו מפלסטין?" [ערבית]; "פלסטין... המתרגם הקדמי, השוחה הראשונה, הסוגייה הגדולה של האומה" [ערבית]

[24] ג'רוזלם פוסט. (2017, 1 באוקטובר). החות'ים מאיימים: "בקרב יהיו לנו טילים שיגיעו לירושלים". מעריב; "Houthi Military Media Publishes Propaganda Video With Hebrew Subtitles Threatening Israel With Cruise Missile Attacks: 'There Is More To Come'" ; "טילים בליסטיים לטווח של 2,000 ק"מ וצי כטב"מים | ארסנל הנשק של החות'ים"

[25] קליסקי, י' (2023, 19 באפריל). אילת על הכוונת: ההסכם הסעודי-איראני-חות'י עשוי לפתוח חזית חדשה למדינת ישראל. וואלה

[26] "ישראל במלחמה – נתונים מתעדכנת בזמן אמת" נבדק ב־5 בדצמבר 2024

[27] "הכוחות החמושים התימנים שנה מאז מבול אלאקצא.. תמיכה מבעד לגבולות" [ערבית]

[28] Jalabi, R. (2024, January 26). "Thank God for the Houthis": Why Arab World is Backing Yemen Rebels. Financial Times

[29] "Yemen's War as Seen from the Local Level"

[30] Uhlenhaut, L., Al-Jeddawy, Y. & Ghaleb, M. (2024, October 16). A Snapshot of Yemeni Public Sentiment on Red Sea Developments. Sana'a Center for Strategic Studies